

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Jan Voborský

**Úroky z prodlení a smluvní pokuta v
teorii a praxi**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: prof. JUDr. Jan Dvořák, CSc.

Katedra: Katedra občanského práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 23.10.2023

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval/a samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 125112 znaků včetně mezer.

Jan Voborský

V Plané nad Lužnicí dne

Poděkování

Tímto děkuji vedoucímu této diplomové práce prof. JUDr. Janu Dvořákovi, CSc. za cenné rady a ochotný přístup. Dále děkuji všem svým blízkým, rodině, přátelům a čtyřnohému nejlepšímu příteli člověka, mému psovi Molče, za neustávající podporu v průběhu celého mého studia.

Obsah

Úvod	5
1 Úroky z prodlení	7
1.1 Pojem úroků z prodlení.....	7
1.2 Funkce úroků z prodlení	8
1.3 Podmínky vzniku práva na úroky z prodlení.....	9
1.3.1 Peněžitý dluh	9
1.3.2 Prodlení dlužníka.....	10
1.3.3 Dlužník je za prodlení odpovědný.....	12
1.3.4 Věřitel řádně splnil své smluvní a zákonné povinnosti.....	13
1.4 Výše úroku z prodlení.....	14
1.4.1 Zákonná výše úroku z prodlení	14
1.4.2 Smluvní výše úroku z prodlení.....	16
2 Smluvní pokuta	20
2.1 Pojem.....	20
2.2 Funkce	20
2.2.1 Preventivní funkce.....	21
2.2.2 Reparační funkce	22
2.2.3 Sankční funkce	25
2.3 Forma ujednání o smluvní pokutě	26
2.3.1 Omezení volby formy ujednáním stran	26
2.3.2 Písemná forma	27
2.3.3 Konkludentní sjednání smluvní pokuty.....	29
2.4 Určení výše smluvní pokuty	30
2.4.1 Nepeněžitě plnění	30
2.4.2 Peněžitě plnění – smluvní pokuta určená konkrétní částkou.....	31

2.4.3	Peněžité plnění – smluvní pokuta stanovená způsobem výpočtu.....	33
2.5	Povinnost utvrzená smluvní pokutou	34
2.5.1	Druh utvrzované povinnosti	34
2.6	Moderace smluvní pokuty	35
2.6.1	Způsob moderace smluvní pokuty ve světle nového rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 31 Cdo 2273/2022.....	36
3	Porovnání úroků z prodlení a smluvní pokuty	43
3.1	Způsob vzniku	43
3.2	Funkce	45
3.3	Vztah k náhradě škody	48
3.4	Úrok z prodlení jako příslušenství pohledávky vs. smluvní pokuta jako samostatná pohledávka – praktické důsledky	50
3.4.1	Promlčení.....	51
3.4.2	Úročení	52
3.4.3	Vztah k zástavnímu právu	52
	Závěr.....	54
	Seznam použitých zdrojů	56
	Abstrakt v českém jazyce, název práce a klíčová slova	62
	Abstract in English, Title and Keywords	63

Úvod

Tématem této diplomové práce jsou dva velice rozšířené a důležité instituty z oblasti soukromého práva, a to úrok z prodlení a smluvní pokuta. V prvních dvou částech této práce se budu postupně věnovat odděleným rozborům těchto institutů a ve třetí části se pak zaměřím na jejich porovnání, které je zajímavé tím, že oba tyto instituty vykazují jak mnoho podobných znaků, tak zároveň mnoho velice podstatných odlišností. Právě popis těchto podobností a odlišností je jedním z cílů mé práce.

Toto téma je pak dále zajímavé tím, že oba dva mnou zkoumané instituty jsou hojně využívány v každodenní smluvní praxi, a proto může mít řešení některých na první pohled teoretických otázek velký praktický dopad, když například otázka funkce smluvní pokuty se ve světle nového rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 11.1.2023, sp. zn. 31 Cdo 2273/2022, stala jednou z těch vůbec nejvýznamnějších.

Právě rozbor rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 11.1.2023, sp. zn. 31 Cdo 2273/2022, pak tvoří nemalou část mé práce. Toto rozhodnutí totiž od základu změnilo judikaturní pojetí moderace smluvní pokuty a poskytlo mi jedinečnou příležitost se touto změnou zabývat. Jedním z dílčích cílů mé práce je tedy zhodnocení tohoto rozhodnutí, včetně nastínění a následného pokusu o zodpovězení některých otázek, které rozhodnutí přináší.

Dalším cílem mé práce je zodpovězení některých zásadních otázek, které přirozeně vyvstávají v důsledku toho, že tak důležitým institutům, jakými smluvní pokuta a úrok z prodlení bez pochyby jsou, je v občanském zákoníku věnováno pouze pár poměrně stručných ustanovení. Mnoho otázek proto musela vyřešit až judikatura ve spolupráci s doktrínou, přičemž právě analýza této judikatury a dostupné odborné literatury tvoří podstatnou část mé práce.

Posledním cílem, který bych rád splnil a který by měl prostupovat skrze text celé mé práce, je zaměření se na praktické otázky, kdy bych rád nahlížel na jednotlivé problémy nejen optikou právního zhodnocení, ale i optikou zabývající se motivací stran k určitému chování, ekonomickými důsledky tohoto chování a dalšími praktickými otázkami.

Pro naplnění výše popsanych cílů provedu deskripci a analýzu relevantní české i zahraniční literatury a také analýzu relevantních právních předpisů a judikatury. Také použiji metodu komparace, především ve třetí části své práce, a dále pak také v části věnované změně judikaturního pojetí moderace smluvní pokuty.

Mou motivací, proč jsem si vybral právě toto individuální téma diplomové práce, byl jeden z úkolů, který mi v průběhu roku 2022 zadal můj zaměstnavatel v advokátní kanceláři. V rámci tohoto úkolu bylo třeba vyřešit, jak bude posouzeno určité ustanovení v laicky sepsané smlouvě,

které sice nebylo označeno ani jako smluvní úrok z prodlení, ani jako smluvní pokuta, ale zároveň vykazovalo mnoho znaků těchto institutů. Při řešení tohoto problému jsem pak postupně narážel na víc a víc zajímavých otázek týkajících se smluvní pokuty a úroku z prodlení a rozhodl jsem se, že právě této problematice bych se chtěl ve své práci v budoucnu věnovat.

1 Úroky z prodlení

Úroky z prodlení patří mezi klasický institut soukromého práva, který bychom mohli nalézt již v té nejhlubší historické inspiraci našeho dnešního právního řádu, tedy v římském právu.¹ Není proto s podivem, že se tento institut objevil později i v dalších a podstatně modernějších právních předpisech, jakými byli postupně například Všeobecný zákoník občanský z roku 1811 nebo občanský zákoník z roku 1950.

Také v současnosti si pravděpodobně nedokážeme představit, že by tento institut neexistoval. I lidé práva neznalí jsou si vědomi toho, že v případě prodlení se splacením svých dluhů je úrok z prodlení pravděpodobně neminou.

V této kapitole své práce se tedy zaměřím na to, jaké funkce úrok z prodlení plní, jakým způsobem a v jaké výši může být sjednán, a na jaké problémy můžeme v souvislosti s tímto institutem narazit.

1.1 Pojem úroků z prodlení

Definici úroku z prodlení lze poměrně dobře vyčíst z ust. § 1970 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jen „občanský zákoník“), které stanovuje, že: *„Po dlužníkovi, který je v prodlení se splácením peněžitého dluhu, může věřitel, který řádně splnil své smluvní a zákonné povinnosti, požadovat zaplacení úroku z prodlení, ledaže dlužník není za prodlení odpovědný.“*. Lze tedy říci, že úrok z prodlení je určitou sankcí pro dlužníka², který by se ocitl v prodlení se splácením peněžitého dluhu (kromě této sankční povahy má úrok z prodlení i jiné funkce, k tomu blíže dále), přičemž tato sankce nastupuje automaticky ze zákona a nevyžaduje speciální ujednání mezi stranami (může být tedy častokrát tím jediným, co věřitel, který si svůj dluh nezajistil či neutvrdil, obdrží jako kompenzaci v případě problematického splácení dluhu ze strany dlužníka).

Úrok z prodlení je podle § 513 občanského zákoníku příslušenstvím pohledávky, což má praktické důsledky především ve vztahu k dalším ustanovením zákona, které se věnují právě úpravě příslušenství pohledávky (např. § 1880 občanského zákoníku) a které jsou v jednotlivých

¹ ŽIDLICKÁ, Michaela, Tomáš CIPROVSKÝ a Petr DOSTALÍK. VLIV ŘÍMSKÉHO PRÁVA NA EVROPSKÉ PRÁVNÍ MYŠLENÍ, pocta Valentinu Urfusovi: Úvěr a lichva. www.is.muni.cz [online]. [cit. 2023-07-16]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/praf/js16/urfus/web/pages/04-uver-lichva.html>.

² HUBKOVÁ, Pavlína. § 513, marg. č. 3., In: PETROV, Jan, Michal VÝTISK, Vladimír BERAN a kol. Občanský zákoník. Komentář. 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023, ISBN 978-80-7400-747-7.

případech často ve vztahu speciality k jiným ustanovením, které dopadají obecně na příslušenství věci.

1.2 Funkce úroků z prodlení

Co se týče funkcí úroku z prodlení, shoduje se tradičně literatura³ i judikatura na třech hlavních funkcích – funkci kompenzační, motivační a sankční. V této části své práce bych rád tyto funkce pouze v krátkosti představil, přičemž detailnější analýzu toho, která z funkcí by měla dle judikatury převažovat provedu až ve třetí části své práce, kde právě na tomto je možné dobře ilustrovat některé zásadní rozdíly mezi smluvní pokutou a úroky z prodlení.

Jednou z funkcí úroků z prodlení je funkce kompenzační, kdy úroky z prodlení mají věřiteli kompenzovat skutečnost, že jeho finanční prostředky byly dlužníkem neprávem zdrženy a on je tak nemohl dále investovat anebo by si je naopak pro vlastní potřebu musel případně půjčit v bance. Bejček pak hovoří o tom, že z ekonomického hlediska jsou tedy úroky z prodlení jakousi „navrácenou cenou peněz“.⁴ Tomu odpovídá i způsob určení zákonné výše úroků z prodlení, kdy tato je navázána na repo sazbu stanovenou ČNB pro první den kalendářního pololetí, v němž došlo k prodlení⁵ (plus osmiprocentní sankční⁶ přírážka, která však, logicky, neodpovídá nyní rozebírané kompenzační funkci úroků z prodlení, ale jejich sankční funkci).

Druhou funkcí úroků z prodlení je funkce motivační, kdy hrozba úroků z prodlení by měla dlužníka motivovat ke splnění závazku, přičemž výše by pak měla být taková, aby se dlužníku nevyplácelo zdržovat neoprávněně finanční prostředky věřitele místo toho, aby si je opatřil jiným způsobem⁷ (půjčkou v bance apod.).

Poslední funkcí úroků z prodlení je pak funkce sankční, kdy úroky z prodlení mají být i určitým trestem pro dlužníka, který se ocitne v prodlení se splněním své povinnosti. Tomuto pojetí odpovídá například i výše zmíněná osmiprocentní sankční přírážka, která vstupuje do výpočtu

³ BÁNYAIOVÁ, Alena. Judikatura Nejvyššího soudu a „neústavní“ výše úroku z prodlení. Bulletin advokacie. 2023, (3), s. 20. ISSN 1210-6348.

⁴ BEJČEK, Josef. „Povaha ustanovení“ o úrocích z prodlení. Právní rozhledy. 2006, (11.), s. 406. ISSN SN 1210-6410.

⁵ Nařízení vlády č. 351/2013 Sb.

⁶ Označení daných osmi procentních bodů za sankční přírážku je užíváno např. v ŠVESTKA, Vít. Úskalí české úpravy zákonných úroků z prodlení. Advokátní deník [online]. [cit. 2023-07-21]. Dostupné z: <https://advokatnidenik.cz/2019/03/05/uskali-ceske-upravy-zakonnych-uroku-z-prodleni/>.

⁷ CSACH, Kristián a Monika JURČOVÁ. In: JEDNOTNÝ SYSTÉM NESPLNENIA A PROSTRIEDKOV NÁPRAVY: NÁVRH KONCEPCIE A PRAVIDIEL (USTANOVENÍ) BUDÚCEJ PRÁVNEJ ÚPRAVY. Praha: Leges, 2018, s. 78-79. ISBN 978-80-7502-327-8.

zákoně výše úroků z prodlení. Nakolik by měla či neměla být tato funkce úroků z prodlení akcentována rozebírám podrobněji ve třetí části své práce, kde toto porovnávám s akcentovanou funkcí smluvní pokuty.

1.3 Podmínky vzniku práva na úroky z prodlení

Úroky z prodlení nastupují přímo ze zákona (tj. není třeba žádného smluvního ujednání), jakožto automatická peněžitá sankce postihující dlužníka, který je v prodlení se splněním své povinnosti. K tomu, aby však vzniklo věřiteli právo na úroky z prodlení, nestačí pouze prodlení dlužníka, ale je třeba splnění dalších podmínek, právě na ně se v této části své práce zaměřím.

1.3.1 Peněžitý dluh

První podmínkou vzniku práva na úroky z prodlení je, že se musí prodlení dlužníka týkat peněžitého dluhu. Šilhán v této souvislosti upozorňuje na to, že ne každá povinnost předat (či převést) určitou sumu na věřitele je dluhem.⁸ Slovo „dluh“ je totiž vyhrazeno pro peněžitou povinnost vyplývající ze závazku mezi smluvními stranami. Dluhem tedy není například nárok na starobní důchod či povinnost nahradit náklady soudního řízení.

Právě otázkou, zda lze požadovat úroky z prodlení při pozdní úhradě nákladů řízení, se zabýval Nejvyšší soud ČR v rozsudku sp. zn. 29 Odo 1032/2006 ze dne 18.6.2008, přičemž také dospěl k závěru, že nelze. Soud v tomto rozhodnutí, které bylo vydáno ještě za účinnosti minulé právní úpravy, v odůvodnění uvádí mimo jiné: *„Náklady spojené s uplatněním pohledávky, jimiž jsou nepochybně i náklady soudního řízení, v němž byla pohledávka uplatněna, jsou podle § 121 odst. 3 obč. zák. příslušenstvím pohledávky. Nastává tak situace obdobná jako u požadavku na úroky z prodlení z úroků (ať už smluvních nebo zákonných) nebo z úroků z prodlení. Přitom ustanovení § 121 odst. 3 obč. zák. je ve vymezení příslušenství pohledávky ustanovením kogentním. Vytvoření nové kategorie „příslušenství z příslušenství“ v podobě úroků z prodlení z nákladů spojených s uplatněním pohledávky by tak bylo v rozporu se zákonem.“* Nová právní úprava však úroky z úroků (tzv. anatocismus) v ustanovení § 1806 občanského zákoníku za určitých podmínek povolila. Věta první daného ustanovení stanovuje, že: *„Úroky z úroků lze požadovat, bylo-li to ujednáno.“* Je pak otázkou, zda by tedy za účinnosti této nové právní úpravy nebylo možné v případě předchozího smluvního ujednání požadovat právě i úroky z pozdě uhrazených nákladů

⁸ ŠILHÁN, Josef. In: Právní následky porušení smlouvy v novém občanském zákoníku. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 354-355. ISBN 978-80-7400-544-2.

řízení. Citované ustanovení sice hovoří pouze o úrocích z úroků, ale je otázkou, zda by pak toto zákonné znění nebylo možné extenzivně rozšířit i na jiné příslušenství pohledávky, když, jak ukazuje výše citované soudní rozhodnutí, soudy nejednou vztahovaly to, co platí pro jedno příslušenství pohledávky, i na ostatní druhy příslušenství (v citovaném rozhodnutí se sice soud zabýval úroky z nákladů soudního řízení, ale argumentoval, že se jedná o stejnou situaci, jako když je požadován úrok z úroku z prodlení). V souvislosti s kompenzační funkcí úroků z prodlení (která není odbornou veřejností nijak zpochybňována, a naopak je často akcentována jako vůbec hlavní funkce⁹ úroků z prodlení) je pak často uváděno, že je věřiteli kompenzována nemožnost užívat dané peněžní prostředky, případně naopak nutnost, že si danou částku, se kterou počítal, že ji již bude mít u sebe, musí vypůjčit v bance za komerční úrok.¹⁰ Neplatí pak toto stejné i v případě náhrady nákladů řízení? Podle § 140 odst. 1 občanského soudního řádu si každý účastník platí náklady řízení, které vznikají jemu osobně, a náklady svého zástupce. Dá se tedy říct, že věřitel použije své peníze k tomu, aby uhradil soudní poplatek a odměnu advokáta, přičemž počítá s tím, že po uplynutí pariční lhůty¹¹ bude mít tyto peníze opět k dispozici. Pokud je nebude mít k dispozici, nemůže je investovat a v případě potřeby si je dokonce musí půjčit za komerční úrok v bance. Nastala tedy stejná situace jako v případě nesplnění peněžitého dluhu s tím rozdílem, že v tomto případě nebude věřitel nijak kompenzován. Je otázka, zda by se toto nemělo změnit.

1.3.2 Prodlení dlužníka

Druhou podmínkou vzniku práva na úrok z prodlení je, že dlužník musí být ve stavu prodlení, úrok z prodlení tedy není obecnou sankcí pro případ jakéhokoli porušení smlouvy, ale pouze pro případ prodlení dlužníka.¹² Definici prodlení dlužníka (prodlení věřitele je v zákoně definováno jinak, neexistuje univerzální definice prodlení, která by platila jak pro dlužníka, tak i věřitele) pak nalezneme v § 1968 občanského zákoníku, který stanovuje, že: „*Dlužník, který svůj dluh řádně a včas neplní, je v prodlení.*“. Z této definice lze dovodit, že prodlení má dva různé

⁹ CSACH, Kristián a Monika JURČOVÁ. In: JEDNOTNÝ SYSTÉM NESPLNENIA A PROSTRIEDKOV NÁPRAVY: NÁVRH KONCEPCIE A PRAVIDIEL (USTANOVENÍ) BUDÚCEJ PRÁVNEJ ÚPRAVY. Praha: Leges, 2018, s. 78-79. ISBN 978-80-7502-327-8.

¹⁰ BEJČEK, Josef. „Povaha ustanovení“ o úrocích z prodlení. Právní rozhledy. 2006, (11.), s. 406. ISSN 1210-6410.

¹¹ Lhůta podle § 160 odst. 1, zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád.

¹² ŠILHÁN, Josef. § 1970, marg. č. 29., In: HUMLÁK, Milan a kol. Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, ISBN 978-80-7400-535-0 IV.

aspekty¹³ – aspekt časový, tedy že dlužník je v prodlení, pokud neplní svůj dluh včas, a aspekt věcný, kdy dlužník je v prodlení, pokud neplní řádně. Tedy ani plnění včasné nezabaví dlužníka stavu prodlení, pokud nešlo zároveň o plnění řádné.

Pro výpočet úroků z prodlení je nezbytné přesně vymezit časový úsek, kdy je dlužník v prodlení. Prodlení začíná marným uplynutím stanovené doby splatnosti (zákon tedy nevyžaduje žádné aktivní jednání věřitele, jako například výzvu dlužníkovi, stanovení dodatečné lhůty k plnění apod.¹⁴) a končí buďto pozdějším splněním závazku, anebo zánikem závazku. K zániku závazku pak může dojít několika zákonem předvídanými způsoby, jako například odstoupením od smlouvy, započtením nebo dohodou stran.

Zvláštním případem zániku závazku v důsledku prodlení dlužníka je pak fixní závazek podle § 1980 občanského zákoníku, kdy se počátek prodlení automaticky pojí se zánikem závazku, neoznámí-li věřitel dlužníku, že na splnění smlouvy trvá.

I když se výše popsaná definice počátku prodlení jeví poměrně jasně, problém může nastat v případě bezhotovostních transakcí, kdy mezi dlužníkem a věřitelem nedochází k přímému předání finančních prostředků, ale je mezi nimi minimálně ještě jeden zprostředkovatel v podobě banky (případně více zprostředkovatelů, má-li dlužník a věřitel odlišného poskytovatele platebních služeb). Obecné pravidlo pro tuto situaci je stanoveno v § 1957 odst. 1 občanského zákoníku, kde je uvedeno, že: *„Plní-li dlužník peněžité dluh prostřednictvím poskytovatele platebních služeb, je dluh splněn připsáním peněžní částky na účet poskytovatele platebních služeb věřitele.“*. Šilhán v této souvislosti zmiňuje, že daná úprava reflektuje pravidlo, kdy je každý odpovědný za výběr svého poskytovatele bankovních služeb.¹⁵ Šilhán však dále ve svém komentáři upozorňuje, že leč obecná úprava v občanském zákoníku nerozlišuje mezi běžnou transakcí mezi občany a transakcí obchodního charakteru, která probíhá mezi dvěma podnikateli, aplikovatelné právo EU mezi tímto činí rozdíl. Obchodní transakce mezi dvěma podnikateli totiž spadají do působnosti Směrnice evropského parlamentu a rady 2011/7/EU o postupu proti opožděným platbám v obchodních transakcích, přičemž podle různých jazykových verzí směrnice, a především pak ve světle rozhodování Evropského soudního dvora (např. rozsudek 01051 Telecom GmbH v. Deutsche

¹³ BĀNYAIOVÁ, Alena. In: Prodlení s plněním peněžitého dluhu a jeho následky. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2021, s. 1. ISBN 978-80-7676-117-9.

¹⁴ ŠILHÁN, Josef. § 1970, marg. č. 30., In: HUMLÁK, Milan a kol. Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, ISBN 978-80-7400-535-0 IV.

¹⁵ ŠILHÁN, Josef. § 1970, marg. č. 34., In: HUMLÁK, Milan a kol. Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, ISBN 978-80-7400-535-0 IV.

Telekom AG, C-306/06), by měl být rozhodujícím okamžikem pro otázku úroků z prodlení ne okamžik připsání finančních prostředků na účet banky věřitele, ale okamžik jejich připsání na samotný účet věřitele, tedy okamžik, kdy může věřitel s danými finančními prostředky skutečně disponovat. Ve světle výše uvedeného však později Šilhán doplňuje, že vzhledem k tomu, že podmínkou vzniku práva na úroky z prodlení je i odpovědnost dlužníka za toto prodlení (viz. další část této kapitoly), dlužník by se téměř vždy v dané situaci z povinnosti platit úroky z prodlení liberoval s odkazem na to, že nemožnost věřitele disponovat s danými financemi byla způsobena jednáním banky.

1.3.3 Dlužník je za prodlení odpovědný

Jako třetí podmínku vzniku práva na úroky z prodlení uvádí většina literatury¹⁶ shodně, že dlužník musí být za prodlení odpovědný. Otázka, co tato formulace vycházející z ustanovení § 1970 občanského zákoníku (v něm je daná podmínka uvedena opačně, tedy že nelze požadovat úroky z prodlení, není-li dlužník za prodlení odpovědný) znamená pro praxi, je však poměrně sporná.

Problémem je už použití termínu „odpovědnost“ či „být odpovědný“. Jak upozorňuje např. Bányaiová¹⁷, tyto termíny nemají v prostředí českého občanského práva jasnou definici a různí autoři je používají v odlišných významech. V této souvislosti odkazuje Bányaiová i na důvodovou zprávu k občanskému zákoníku, kde je dokonce přímo uvedeno, že „Vzhledem k tomu se v návrhu slovo „odpovědnost“ používá jen velmi zřídka, protože zákonný text vystačí ve většině případů s termínem povinnost. Odstraňuje se tak nedůslednost současných formulací platného občanského zákoníku, který termín „odpovědnost“ používá v různých významech a často i zbytečně.“¹⁸ Obecně pak převládá názor, že „odpovědnost“ je sekundární právní povinnost vznikající v důsledku porušení primární právní povinnosti. Na tento názor pak navazuje většina autorů¹⁹, když dochází k závěru, že i přes na první pohled poměrně široce znějící formulaci uvedenou v § 1970

¹⁶ Viz. např. HORÁK, Pavel. § 1970, marg. č. 5., In: PETROV, Jan, Michal VÝTISK, Vladimír BERAN a kol. Občanský zákoník. Komentář. 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023, ISBN 978-80-7400-747-7.

¹⁷ BÁNYAIOVÁ, Alena. In: Prodlení s plněním peněžitého dluhu a jeho následky. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2021, s. 27. ISBN 978-80-7676-117-9.

¹⁸ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona č. 89/2012 Sb., Sněmovní tisk č. 362/0, K § 24.

¹⁹ Viz. např. BEJČEK, Josef. Pět letných pozastavení nad poslední loňskou novelou obchodního zákoníku. Právní rozhledy. 2005, (11), s. 397. ISSN 1210-6410.

občanského zákoníku je obecně jediným liberačním důvodem prodlení věřitele tak, jak o něm hovoří § 1968 občanského zákoníku. Tuto koncepci pak podpořil i Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí 32 Cdo 1861/2012, kde uvádí, že: „*Prodlení dlužníka nastává objektivně, jestliže nesplní svůj závazek jak včas, tak řádně. Jeho prodlení nenastává jen v případě, že nemohl splnit svůj závazek v důsledku prodlení věřitele. Pokud tedy plnění znemožňují jiné okolnosti, dostává se dlužník do prodlení bez ohledu na to, zda tyto okolnosti vznikly nebo nevznikly na jeho straně, zda jim mohl nebo nemohl předejít nebo je ovlivnit*“. Právě toto poměrně přísné pojetí je pak mimo jiné jedním z důvodů, proč někteří autoři odmítají přiznávat úrokům z prodlení sankční funkci, když tvrdí že nelze sankcionovat dlužníka, který nesplnil svůj dluh bez svého zavinění – k tomuto blíže viz. třetí část mé práce.

Kromě úpravy odpovědnosti uvedené v § 1970 je pak třeba ve vztazích mezi podnikateli zohlednit i úpravu evropským právem, kdy již zmíněná Směrnice evropského parlamentu a rady 2011/7/EU o postupu proti opožděným platbám v obchodních transakcích stanovuje mírnější posuzování odpovědnosti a jak v návaznosti na ní judikoval evropský soudní dvůr v rozhodnutí Telecom GmbH proti Deutsche Telekom AG, C-306/0 „*dlužník nesmí být činěn odpovědným za prodlení, která mu nelze připisovat. Jinak řečeno samotná směrnice vylučuje placení úroků z prodlení v případech, kdy opožděná platba není důsledkem jednání dlužníka, který řádně zohlednil lhůty, jež jsou obvykle potřebné k provedení bankovního převodu*“. Šilhán pak v této souvislosti poukazuje na poměrně paradoxní situaci, kdy je pro vztahy mezi nepodnikateli nastaven přísnější režim odpovědnosti než pro vztahy mezi podnikateli. Zároveň však dodává, že i nepodnikatelé si mohou smluvně sjednat určité výjimky, kdy nebude dlužník za prodlení odpovědný.

1.3.4 Věřitel řádně splnil své smluvní a zákonné povinnosti

Poslední podmínkou, která musí být podle § 1970 občanského zákoníku splněna, aby měl věřitel právo na úroky z prodlení, je skutečnost, že věřitel řádně splnil všechny své smluvní a zákonné povinnosti (respektive smluvní a zákonné povinnosti vztahující se k danému závazkovému vztahu, zda věřitel např. řádně platí zdravotní pojištění, nemá na úroky z prodlení vliv). Z ustanovení § 1975 občanského zákoníku lze dovodit, že věřitel zcela jistě neplní řádně své povinnosti, pokud nepřijal řádně nabídnuté plnění nebo neposkytl-li dlužníku součinnost potřebnou ke splnění dluhu. Jaké další povinnosti věřitele se pak mají ustanovením § 1970 na mysli, je poměrně spornou otázkou, Šilhán v této souvislosti nabízí celkem pět (!) možných

řešení²⁰, jak toto ustanovení číst a uplatňovat v praxi, přičemž nakonec dochází k závěru, že: „Zákonnou formulaci ‚věřitel, který řádně splnil své smluvní a zákonné povinnosti‘ bude tedy třeba číst v tom smyslu, že jde o věřitele, který ‚řádně splnil ty své smluvní a zákonné povinnosti, které ho dle příslušných zákonných a smluvních pravidel opravňují v daném případě požadovat po dlužníkovi předmětnou platbu.“.

1.4 Výše úroku z prodlení

Jak jsem již popsal výše, pro to, aby měl věřitel právo na úrok z prodlení, není třeba žádného zvláštního smluvního ujednání mezi stranami. Právo na úrok z prodlení vznikne za splnění dalších podmínek věřiteli automaticky. Na ujednání stran je však ponecháno, jaká bude výše úroku z prodlení, přičemž v případě, že si strany výši úroku z prodlení neujednají, nabízí zákon řešení v podobě výpočtu na základě nařízení vlády č. 351/2013 Sb. Právě těmito dvěma způsoby, jakými může být určena výše úroku z prodlení, se budu věnovat v této části své práce.

1.4.1 Zákonná výše úroku z prodlení

Jak je uvedeno výše, není-li mezi stranami jiného ujednání o výši úroku z prodlení, považuje se za ujednanou výše úroku z prodlení stanovená nařízením vlády č. 351/2013 Sb. Vláda v tomto nařízení pak velmi prozíravě nestanovila výši zákonného úroku z prodlení určitou konkrétní procentní sazbou (např. 7 %), ale stanovila v § 2 univerzální způsob výpočtu, který by měl zaručit, že výše úroku z prodlení bude vždy odpovídat funkcím tohoto institutu.

Výše zákonného úroku z prodlení se pak stanoví v souladu s nařízením vlády následovně: „Výše úroku z prodlení odpovídá ročně výši repo sazby stanovené Českou národní bankou pro první den kalendářního pololetí, v němž došlo k prodlení, zvýšené o 8 procentních bodů.“.

Repo sazba je jeden z nástrojů měnové politiky České národní banky²¹ (dále jen „ČNB“), když pomocí této sazby ČNB určuje úrokovou sazbu, která se bude používat při finančních operacích na volném trhu.²² Navázání zákonné výše úroku z prodlení na tuto sazbu tedy v důsledku znamená, že prodlení dlužníka má pro věřitele stejné důsledky, jako kdyby byl věřitel donucen

²⁰ ŠILHÁN, Josef. § 1970, marg. č. 40-47., In: HUMLÁK, Milan a kol. Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, ISBN 978-80-7400-535-0 IV.

²¹ Nástroje měnové politiky. Www.cnb.cz [online]. [cit. 2023-10-13]. Dostupné z: <https://www.cnb.cz/cs/menova-politika/mp-nastroje/>.

²² Repo sazba. Www.kb.cz [online]. [cit. 2023-10-13]. Dostupné z: <https://www.kb.cz/cs/podpora/slovník/vyrazy-zacinajici-na-r/repo-sazba>.

nedobrovolně poskytnout dlužníku obchodní úvěr.²³ Toto by samo o sobě samozřejmě nevedlo k tomu, že by dlužníci vraceli věřitelům poskytnuté finanční prostředky řádně a včas, možná právě naopak. Proto zákonodárce kromě výše reposazby stanovené ČNB přidává do vzorce výpočtu zákonného úroku z prodlení i sankční přírážku ve výši 8 procentních bodů. Dlužník, který zadržuje neoprávněně věřitelovy finance po lhůtě splatnosti, se tedy ocitá ve stejné situaci, jako kdyby si chtěl vzít v bance běžný obchodní úvěr, ovšem úroková sazba tohoto úvěru by byla o 8 % vyšší, než je běžné. Toto by tedy již mělo dlužníka odradit od toho, aby si finance obstarával na úkor věřitele.

Jak bylo uvedeno výše, repo sazba je jeden z nástrojů měnové politiky ČNB, a je tedy zcela na úvaze ČNB, v jaké výši ji stanoví. Toto by se mohlo na první pohled zdát jako problém pro určování výše zákonného úroku z prodlení a nabízí se otázka, zda nehrozí (obzvláště v dnešní době prudké inflace), že součet stanovené repo sazby a osmiprocentní sankční přírážky nepokryje ani ztrátu hodnoty peněz, ke které došlo v průběhu toho, co věřitel nemohl s penězi, které měl mít již u sebe, disponovat. Níže uvedený graf však ukazuje, že politika ČNB je dlouhodobě taková, že repo sazba nejen že ovlivňuje inflaci, ale zároveň ji i částečně kopíruje, a nemělo by tedy hrozit, že by zákonná výše úroku z prodlení nepokryla ztrátu hodnoty daných peněz.

²³ v ŠVESTKA, Vít. Úskali české úpravy zákonných úroků z prodlení. Advokátní deník [online]. [cit. 2023-07-21].

Dostupné z: <https://advokatnidenik.cz/2019/03/05/uskali-ceske-upravy-zakonných-uroku-z-prodlení/>.

Sazby a inflace

24

1.4.2 Smluvní výše úroku z prodlení

Jak bylo řečeno v úvodu této části mé práce, občanský zákoník dává v § 1970 stranám výslovně možnost sjednat si výši úroku z prodlení. Mohlo by se zdát, že toto ustanovení nemůže činit v praxi větší problémy, ale opak je pravdou. Vzhledem k ustanovení § 580 občanského zákoníku, které hovoří o relativní neplatnosti právních jednání přičicích se dobrým mravům, a ustanovení § 588 občanského zákoníku, které hovoří o absolutní neplatnosti právních jednání zjevně se přičicích dobrým mravům, je smluvní výše úroku z prodlení častým tématem řady soudních sporů. V této části své práce se tedy zaměřím především na to, jaká výše smluvního úroku z prodlení je ještě dle judikatury a doktríny přijatelná, a jaká už nikoli.

Pokud někdo podle závěru předchozího odstavce očekával, že nyní ve dvou větách jednoznačně sdělím čtenáři číselným vyjádřením, jakou maximální výši úroku z prodlení lze

²⁴ FRAIT, Jan. Jsou úrokové sazby ČNB ve srovnání s inflací opravdu nezvykle nízké?. [Www.seznamzpravy.cz](https://www.seznamzpravy.cz/clanek/ekonomika-ocima-byznysu-jsou-urokove-sazby-cnb-ve-srovnani-s-inflaci-opravdu-nezvykle-nizke-225748) [online]. [cit. 2023-09-10]. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/ekonomika-ocima-byznysu-jsou-urokove-sazby-cnb-ve-srovnani-s-inflaci-opravdu-nezvykle-nizke-225748>.

ujednat, bude bohužel zklamán. Soudní praxe může být sice v některých dílčích otázkách nejednotná, obecně se ovšem všechna významná rozhodnutí shodují na tom, že nelze paušálně určit, jaká výše smluvního úroku z prodlení je ještě v pořádku a jaká ne, vždy musí být brány v potaz okolnosti konkrétního případu.²⁵ To souvisí především s tím, že jak Nejvyšší soud ČR často opakuje: „*Dobré mravy netvoří uzavřený a petrifikovaný normativní systém, jsou spíše měřítkem etického hodnocení konkrétních situací a jejich souladu s obecně uznávanými pravidly slušnosti a poctivého jednání. Rozpor právního úkonu s dobrými mravy je třeba posuzovat v každém případě individuálně, s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem jednání účastníků v příslušném období a k jejich tehdejšímu postavení.*“²⁶ Nejvyšší soud se ve vazbě na citovaný způsob posuzování rozporu s dobrými mravy dokonce staví negativně i k postupu nižších soudů, kdy se tyto soudy snažily spíše najít přílehlavé dřívější soudní rozhodnutí a toto následně aplikovaly na jimi posuzovaný případ, místo aby se více zabývaly právě individuálními okolnostmi daného případu.²⁷

Jak vyplývá z rozhodnutí citovaných v předchozím odstavci, klíčovým vodítkem pro posouzení (ne)přiměřenosti smluvního úroku z prodlení mají být „*konkrétní okolnosti daného případu*“, což je ovšem samozřejmě vymezení velice neurčité a pro smluvní strany znamená nemalou právní nejistotu v otázce, s přihlédnutím k čemu konkrétně vlastně bude soud případně (ne)soulad s dobrými mravy nakonec zkoumat. Naštěstí určitý „návod“ v tomto ohledu přináší rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 22.9.2020, sp. zn. 32 Cdo 1490/2019-II., kde Nejvyšší soud sice z opatrnosti říká, že: „*S ohledem na různorodost smluvních vztahů nelze předem obecně určit veškeré okolnosti, k nimž by měl soud při posouzení souladu konkrétního ujednání o úrocích z prodlení s dobrými mravy přihlížet*“ ovšem hned následovně dodává, že: „*lze však vymezit určitý okruh okolností, které by soud zpravidla neměl opomenout při posouzení, zda se konkrétní ujednání o výši úroku z prodlení přičítá dobrým mravům.*“. A o jaké okolnosti se tedy podle Nejvyššího soudu jedná?

²⁵ Viz. např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 27.11.2003, sp. zn. 32 Odo 468/2003.

²⁶ Viz. např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 15.11.2005, sp. zn. 32 Odo 1022/2004 nebo rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 25.6.2008, sp. zn. 32 Cdo 3010/2007.

²⁷ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 27.11.2003, sp. zn. 32 Odo 468/2003, kde Nejvyšší soud ČR výtýká nižším soudům, že: „*...s ohledem na nutnost zabývat se všemi rozhodnými okolnostmi případu nelze již z tohoto důvodu postupovat tak, aby soud bez dalšího, tj. bez zhodnocení rozhodných okolností v předmětné věci, jen odkázal na jiné soudní rozhodnutí a vyšel z jeho závěru.*“.

Zaprvé je třeba říci, že zohlednitelnými okolnostmi mohou být podle rozhodnutí toliko ty okolnosti, které zde byly v době sjednání smluvního úroku z prodlení. V tomto ohledu je pak zajímavou otázkou, zda tento závěr obстоjí i ve světle nového rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 11.1.2023, sp. zn. 31 Cdo 2273/2022, kde Nejvyšší soud změnil dosavadní judikatorní praxi v případě moderace smluvní pokuty, a to i právě v tom, že nově mohou do otázky přiměřenosti promlouvat i okolnosti nastalé po jejím sjednání. Je sice pravda, že se tento judikát týká smluvní pokuty, ale Nejvyšší soud se už nejednou vyjadřoval tak, že dával v určitých případech mezi smluvní pokutu a úrok z prodlení téměř rovnítko.²⁸

Kromě výše uvedeného mají být pak podle Nejvyššího soudu primárně zkoumány důvody, které vedly ke sjednání dané výše úroku z prodlení a posouzení, zda takto sjednaný úrok z prodlení ještě plní sankčně-motivační či kompenzační funkci. Konkrétně by se pak měly soudy zabývat především:

- Rizikovostí obchodu vzhledem k dřívějšímu chování dlužníka či k jeho aktuální situaci. Zde soud výslovně uvádí, že jiná bude akceptovatelná výše motivačního smluvního úroku u prověřeného dlužníka a jiná u dlužníka, který byl v minulosti několikrát v prodlení s plněním svých závazků.
- Rozsahem možných očekávaných škod, která věřiteli hrozí v případě prodlení dlužníka.
- Pravděpodobností vzniku výše zmíněných škod.
- Dalším obsahem smlouvy, v níž je smluvní úrok z prodlení ujednan. Především by se měly zaměřit na to, zda byla vedle úroků z prodlení sjednána i jiná sankce za prodlení plnicí obdobné funkce.
- Obchodními zvyklostmi mezi stranami, například tím, zda již byla v minulosti daná výše úroku z prodlení někdy sjednána.
- Majetkovými poměry účastníků smlouvy. Nejvyšší soud například uvádí, že motivační funkci úroků z prodlení bude plnit jiná částka v případě velkých finančně zajištěných společností a jiná v případě drobných podnikatelů.

²⁸ Např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 5.6.2019, sp. zn. 26 Cdo 2059/2018, kde Nejvyšší soud vyložil zákonný zákaz smluvních pokut v nájemních smlouvách tak extenzivně, že tento vztáhnul i na smluvní úrok z prodlení pro případ pozdní platby nájemného a v odůvodnění uvedl, že: „A protože smluvní úroky z prodlení a smluvní pokuta jsou instituty velmi blízké, funkčně téměř totožné, nelze si sjednat pro případ prodlení s placením nájemného nejen smluvní pokutu, ale ani smluvní úrok z prodlení.“

- Tím, zda jde o vztah dvou podnikatelů anebo o vztah nepodnikatelský.

Na tomto místě bych rád vyzvedl právě výše rozebírané rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 32 Cdo 1490/2019-II., které dle mého názoru dobře balancuje mezi přílišnou kazuistikou a nic neříkajícím zobecněním. Při čtení mnoha ostatních dřívějších soudních rozhodnutí týkajících se výše smluvního úroku z prodlení jsem mnohokrát nabyl dojmu, že určit dopředu ještě přiměřený, leč dosti vysoký úrok z prodlení je téměř nemožné, když se judikatura opakovaně dle mého názoru bála vymezit jakákoli pro praxi aplikovatelná vodítka. Rozhodnutí sp. zn. 32 Cdo 1490/2019-II. pak tyto vodítka nejen vymezilo, ale ke každému z nich přidalo i dobrý ilustrační příklad. Toto považuji obecně za vhodné řešení, které dle mého názoru dobře posiluje právní jistotu, ale zároveň nechává soudům dostatek prostoru pro zvážení individuálních okolností případu.

Do rozhodovací praxe ohledně (ne)přiměřenosti výše smluvního úroku z prodlení zasahuje kromě Nejvyššího soudu opakovaně i Ústavní soud. Ten sice do jisté míry uznává přístup Nejvyššího soudu zakládající si na co největší individualizaci každého jednotlivého případu, zároveň ale opakovaně rozhoduje tak, že určitá výše úroku z prodlení je protiústavní vždy, bez ohledu na okolnosti případu, přičemž za takto protiústavní označil opakovaně úrok 0,5 % z dlužné částky denně (např. v nálezech I.ÚS 523/07, I. ÚS 728/10 nebo II. ÚS 3194/18).

Výše popsaná ustálená judikatura Ústavního soudu je dle některých autorů poměrně problematická, např. Bányaiová upozorňuje na to, že vzhledem k proměnnosti pojmu „dobré mravy“ může být hranice 0,5 % denně v určitém místě a čase opravdu vnímána jako velice nemravná a tíživá, zatímco jindy může být obecně celospolečensky přijímána jako bezproblémová.²⁹ Bányaiová pak také v krátkosti naznačuje zajímavou úvahu o tom, zda je správné, že Ústavní soud „drží“ ve svých rozhodnutích hranici 0,5 % denně již mnoho let (od roku 2007 dodnes), a to především s ohledem na to, že se v mezidobí změnila právní úprava úroků z prodlení. Například dříve bylo zapovězeno ujednat si anatocismus (úročení úroků), zatímco dnes zákon tuto možnost připouští, přičemž toto může mít ve výsledku opravdu velký vliv na to, jak tíživý bude pro dlužníka úrok 0,5 % denně z dlužné částky.

²⁹ BÁNYAIOVÁ, Alena. Judikatura Nejvyššího soudu a „neústavní“ výše úroku z prodlení. Bulletin advokacie. 2023, (3), s. 23. ISSN 1210-6348.

2 Smluvní pokuta

2.1 Pojem

Pojem smluvní pokuta nalezneme v občanském zákoníku v části čtvrté, hlavě první, dílu osmém, oddílu 3, kde jsou tímto pojmem nadepsány ustanovení § 2048 až § 2052. Smluvní pokuta je tak spolu s uznáním dluhu zařazena pod pojem utvrzení dluhu.

Důvodem, proč je smluvní pokuta zařazena mezi utvrzení dluhu, a ne mezi jeho zajištění, je to, že nový občanský zákoník začal ve své terminologii pečlivě rozlišovat právě mezi zajišťovacími instituty a utvrzením dluhu. Účelem zajišťovacích institutů je, jak již název napovídá, zajistit hospodářsky postavení věřitele pro případ, že by dlužník svůj dluh nesplnil (například nesplní-li dlužník dluh zajištěný zástavním právem, může se věřitel uspokojit právě realizací zástavního práva). Naproti tomu instituty označované novým občanským zákoníkem jako utvrzení dluhu nezajišťují pohledávku věřitele, ale mohou mu poskytnout jiné výhody.³⁰

Podle Tintěry pak lze pojem smluvní pokuty chápat ve dvou významech, jednak v širším slova smyslu, kdy můžeme takto označit vzniklý závazkový vztah mezi věřitelem a dlužníkem³¹, tak v druhém slova smyslu, kdy se smluvní pokutou rozumí konkrétní plnění, které bude muset případně zaplatit porušující strana druhé smluvní straně.

2.2 Funkce

Otázka, jaké funkce může smluvní pokuta ve smlouvě plnit, se může na první pohled jevit jako věc velice teoretická, kterou se bude zabývat spíše právní věda nežli praktikující advokáti. Nejnovější zásadní rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR³² v této oblasti však ukázalo, že to, jakou funkci ta která konkrétní smluvní pokuta plní, je zcela zásadní a bude dokonce tím prvním, co mají soudy ve světle nového judikturního pojetí moderace smluvní pokuty zkoumat, než k samotné moderaci přistoupí.³³ Z tohoto pak vyplývají další důsledky, kdy na základě zjištěné funkce dané smluvní pokuty bude soud provádět případnou moderaci velice odlišným způsobem a s přihlédnutím k rozdílným skutečnostem (k této problematice blíže v části věnované moderaci

³⁰ KINDL, Milan. In: Zajištění a utvrzení dluhů. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 1-15. ISBN 978-80-7400-291-5.

³¹ TINTĚRA, Tomáš. In: Smluvní pokuta v teorii a praxi. Praha: Leges, 2012, s. 12. ISBN 978-80-87576-27-4.

³² Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 11.1.2023, sp. zn. 31 Cdo 2273/2022.

³³ NS v tomto rozhodnutí výslovně říká, že: „V prvním kroku soud při využití interpretačních pravidel stanovených v § 555 a násl. o. z. nejprve zjistí, jakou funkci měla smluvní pokuta plnit.“.

smluvní pokuty). Vše výše zmíněné pak bude mít tedy pravděpodobně velký dopad i na každodenní advokátní praxi, když například soudce nejvyššího soudu P. Horák ve svém článku zveřejněném krátce po vydání onoho stěžejního rozhodnutí předpovídá, že „*Tato poslední věta citované části je zásadní pro smluvní praxi. Povede podle mého názoru k tomu, že budou-li strany chtít dát jednoznačně najevo pro případ budoucího zkoumání soudem, že jejich sjednaná smluvní pokuta má sankční charakter, nikoli funkci úhradovou, zdůrazní tuto povahu ve smlouvě*“.³⁴

2.2.1 Preventivní funkce

Preventivní funkce smluvní pokuty je vždy tou první, která se mezi stranami smlouvy projeví, a to když tato nastupuje již okamžikem sjednání smluvní pokuty.³⁵ Od té chvíle jsou strany motivovány ke splnění utvrzené povinnosti, a to jak tlakem ekonomickým, tak nepochybně i psychickým.³⁶

V určitých případech se dokonce domnívám, že může být utvrzení smluvní pokutou tím jediným způsobem, jak motivovat druhou stranu ke splnění určité povinnosti. Vezměme si například nějakou méně významnou povinnost zakotvenou v nájemní smlouvě (typicky například povinnost informovat pronajímatele o tom, že se změnil počet osob žijících v předmětu nájmu) a ptejme se, proč by měl nájemce této své povinnosti dostát (pomineme-li mimoprávní faktory jako zachování dobrých vztahů mezi stranami apod.). Projdeme-li si stručně možné obecné následky porušení smlouvy, dojdeme k tomu, že:

- Odstoupení od smlouvy nebude pravděpodobně připadat v úvahu, jelikož toto jednorázové porušení smlouvy lze jen těžko považovat za porušení podstatným způsobem ve smyslu § 2002 občanského zákoníku. Stejně tak pronajímatel toto ve smlouvě jako podstatné porušení nejspíše neoznačí.
- Právo na náhradu škody pronajímateli v tomto případě také pravděpodobně nevznikne (k žádné škodě neohlášením ve většině případů nedojde), a pokud by už vzniklo, škoda by byla pravděpodobně tak malá, že by pronajímateli nestálo za to uplatnit nárok na její náhradu u soudu.

³⁴ HORÁK, Pavel. Zásadní změna judikaturního pojetí moderace smluvní pokuty. Bulletin advokacie. 2023, (3), s. 17. ISSN 1210-6348.

³⁵ TINTĚRA, Tomáš. In: Smluvní pokuta v teorii a praxi. Praha: Leges, 2012, s. 16-17. ISBN 978-80-87576-27-4.

³⁶ BRÍZA, Petr a Pavel HORÁK. § 2048, marg. č. 2., In: PETROV, Jan, Michal VÝTISK, Vladimír BERAN a kol. Občanský zákoník. Komentář. 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023, ISBN 978-80-7400-747-7.

Tímto stručným seznamem jsme pak vyčerpali možné právní následky porušení smlouvy, které připadají v tomto případě v úvahu (při procházení možných následků porušení smlouvy jsem užil velice podrobného seznamu, který vypracoval J. Šilhán ve své publikaci „*Právní následky porušení smlouvy v novém občanském zákoníku*“³⁷, přičemž jiné, než výše uvedené následky, se vztahují k typově zcela jiným situacím, např. následek v podobě propadnutí závdavku apod.). Shrnu-li výše uvedené, utvrzení smluvní pokutou je v tomto případě pravděpodobně jediným způsobem, jak nájemce motivovat ke splnění této povinnosti.

2.2.2 Reparační funkce

Tuto funkci můžeme jinak nazvat též jako uhrazovací či odškodňovací, přičemž právě druhé zmíněné označení naznačuje, že v tomto pojetí smluvní pokuta úzce souvisí s náhradou škody. Ujednat si smluvní pokutu může být totiž výhodné nejen proto, že tím druhou stranu motivujeme ke splnění jejích povinností (funkce prevenční) nebo ji za případné porušení chceme potrestat (funkce sankční), ale i proto, že smluvní pokuta může plnit funkci paušalizované náhrady škody. Věřiteli pak v případě porušení povinnosti dlužníkem stačí dokázat, že k porušení došlo, a vyhne se tak zdlouhavému a náročnému prokazování vzniku škody, příčinné souvislosti a zavinění.

Právě pojetí smluvní pokuty jako paušalizované náhrady škody máme možnost vyčíst přímo z textu občanského zákoníku, kdy ust. § 2050 uvádí, že „*Je-li ujednána smluvní pokuta, nemá věřitel právo na náhradu škody vzniklé z porušení povinnosti, ke kterému se smluvní pokuta vztahuje.*“. Toto pojetí pak podpořila i judikatura, když Nejvyšší soud ve svých rozhodnutích uvádí například následující: „*Je nutno též zdůraznit, že smluvní pokuta je v občanském zákoníku upravena jako paušalizovaná náhrada škody, pokud není mezi smluvními stranami přijato jiné ujednání*“³⁸ nebo „*Smluvní pokuta je paušalizovaná náhrada škody, pokud si účastníci nesjednají jinak, což si účastníci v daném případě nesjednali...*“³⁹. Na to, že právě toto pojetí by mělo převažovat, můžeme usuzovat i z nového zásadního rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, kde je uvedeno, že „*V pochybnostech je tedy možné vycházet z toho, že smluvní pokuta slouží k paušalizaci náhrady škody.*“⁴⁰

³⁷ ŠILHÁN, Josef. In: *Právní následky porušení smlouvy v novém občanském zákoníku*. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 149-152. ISBN 978-80-7400-544-2.

³⁸ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 28.5.2007, sp. zn. 32 Odo 202/2006.

³⁹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 28.11.2011, sp. zn. 23 Cdo 3854/2011.

⁴⁰ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 11.1.2023, sp. zn. 31 Cdo 2273/2022.

V souvislosti s pojetím smluvní pokuty jako paušalizované náhrady škody mě pak velice zaujal názor prezentovaný Paťkem v jeho článku nazvaném „Paušalizovaná náhrada škody a smluvní pokuta“⁴¹, kdy se autor zamýšlí nad tím, zda by nebylo vhodné rozlišovat či v zákoně přímo oddělit institut smluvní pokuty a institut paušalizované náhrady škody. Ten platná česká právní úprava nezná, a když se například Městský soud v Praze a na něj navazující Vrchní soud v Praze (působící v roli odvolacího soudu) pokusily ustanovení nadepsané jako „Likvidované škody“ vyložit tak, že „...žalovaný neužíval ve svých podáních pojmu smluvní pokuta, ale opakovaně hovořil o likvidovaných škodách vzniklých prodlením žalobce s dodávkou sjednaného zboží. Čl. 10.3. smlouvy z 31. 3. 1999 bylo možné vyložit zejména pomocí gramatického výkladu, smlouva byla formulována advokáty, účastníci smlouvy jsou tuzemskými právníckými osobami a pokud měli na mysli smluvní pokutu, tak tuto skutečnost by v čl. 10.3 smlouvy vyjádřili, přesto však tento článek nadepsali Likvidované škody a tento pojem převzali z kontraktu uzavřeného s městem P. Účastníci tedy měli na mysli paušalizovanou náhradu škody.“⁴², bylo toto uvažování Nejvyšším soudem razantně odmítnuto s tím, že je v rozporu s hmotným právem. Nejvyšší soud následně dané ustanovení smlouvy posoudil jako smluvní pokutu.⁴³ Snažit se zopakovat na tomto místě jinými slovy veškerou argumentaci docenta Paťka prezentovanou v předmětném článku mi nepřijde pro tuto práci účelné, a věřím tedy, že bude postačovat odkaz na tento skvěle napsaný článek a mé vyjádření, že s jeho závěry jednoznačně souhlasím.

Co se pak týče z počátku této kapitoly zmiňovaného dispozitivního ustanovení § 2050 občanského zákoníku, ze kterého lze reparační funkci obecně dovodit, dovolil bych si na tomto místě určitou úvahu de lege ferenda, kdy se osobně domnívám, že toto ustanovení by mělo být z občanského zákoníku vyřazeno.

Jako první důvod vidím to, že pokud je toto ustanovení momentálně chápáno jako dispozitivní (s čímž zcela souhlasím), dochází k situaci, kdy člověk neznalý práva, který na zákon obvykle shlíží optikou „co je psáno, to je dáno“ a o nějaké dispozitivnosti nemá ani potuchy, přijme nemožnost žádat náhradu škody v případě sjednání smluvní pokuty jako nezměnitelný fakt (pokud se tedy nad tímto ustanovením vůbec zamyslí) a nenapadne ho zařadit do smlouvy ustanovení jako například „výše sjednaná smluvní pokuta nevylučuje právo na náhradu škody“. Naopak pokud

⁴¹ PATĚK, Daniel. Paušalizovaná náhrada škody a smluvní pokuta. Právní rozhledy. 2017, (21), s. 725. ISSN 1210-6410.

⁴² Rozhodnutí Městského soudu v Praze ze dne 12.8.2004, č.j. 25 Cm 176/2002-92, a rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 23.11.2005, č.j. 11 Cmo 195/2005-200.

⁴³ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 30.4.2008, sp. zn. 32 Odo 852/2006.

bude pro některou ze stran sepisovat (či připomínkovat) smlouvu právník, zcela jistě tuto větu do smlouvy zařadí. Tento rozdíl, kdy může být strana v podstatě zcela jasně a tvrdě penalizována za to, že si nepřizvala právní pomoc, jistě nebyl úmyslem zákonodárce. Někdo by mohl namítat, že je možné, že daná strana ono ustanovení „výše sjednaná smluvní pokuta nevylučuje právo na náhradu škody“ omylem nevynechala, ale zkrátka ho do smlouvy zařadit nechtěla. Toto tvrzení pak odmítám, jelikož dle mého názoru je uvažování způsobem „Zařadím do smlouvy smluvní pokutu jenom z toho důvodu, abych se případně vyhnul zdlouhavému dokazování škody, ale ustanovení § 2050 nevyloučím, jelikož by nebylo spravedlivé a slušné požadovat po druhé straně náhradu škody, když jsem již za toto obdržel peníze z titulu smluvní pokuty.“ spíše raritou a jde zcela proti přirozené lidské nátuře, která chce většinou porušující stranu spíše tvrdě potrestat, než jen vše navrátit do stavu před porušením. Nemusí se nám to líbit, ale domnívám se, že takto zkrátka lidská povaha většinou funguje.

Jako druhý důvod, částečně navazující na důvod první, vidím to, že pokud dává zákon fakticky na výběr ze dvou variant řešení (zde varianta s vyloučením práva na náhradu škody a varianta bez vyloučení), přičemž profesionálně sepsané smlouvy volí podstatně častěji jednu z daných variant (zde variantu vylučující užití ust. § 2050 občanského zákoníku), měla by se spíše tato častěji volená varianta prosadit jako ta, která je zákonem považována za výchozí nastavení, jež se uplatní, není-li jiného ujednání. Tento princip koncepce zákonů se uplatňuje obecně v celém soukromém právu, a dobře ho můžeme vidět například v úpravě majetkového režimu manželů, kdy lze říci, že zákonný režim dle ust. § 709 občanského zákoníku představuje to uspořádání, které by si obecně zvolila většina manželů.⁴⁴ Bylo by pak velice nelogické, kdyby ze zákona základně plynula určitá méně častá varianta uspořádání manželského majetkového práva (například kdyby mzda manželů do společného jmění nepatřila) a manželé by tak byli nuceni k tomu, aby tuto méně často žádanou variantu vždy smluvně modifikovali. A právě podobná situace je momentálně, dle

⁴⁴ Podle statistik Českého statistického úřadu uzavřelo v roce 2020 manželství 45 415 párů, přičemž podle statistiky České Notářské komory bylo v témže roce sepsáno 10 581 manželských smluv. Vzhledem k tomu, že o možnosti sepsat manželskou smlouvu zcela jistě většina populace ví, a přesto jí 76,7 % manželů neuzavře, lze shrnout, že základní úprava vyplývající ze zákona odpovídá tomu, co by si obecně stejně zvolila většina manželů. Zdroje dat: SŇATKY A ROZVODY. www.czso.cz [online]. [cit. 2023-07-12]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/stoletistatistiky/snatky-a-rozvody> ; Meziročně stoupl počet manželských či předmanželských smluv o více než 500. [Www.ceska-justice.cz](http://www.ceska-justice.cz) [online]. [cit. 2023-07-12]. Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/2021/08/meziročne-stoupl-pocet-manzelskych-ci-predmanzelskych-smluv-o-vice-nez-500/>.

mého názoru, v případě ust. § 2050 občanského zákoníku, kdy si strana sepisující smlouvu musí dávat pozor na to, aby se základnímu zákonnému nastavení vyhnula.

Jako třetí důvod bych pak rád uvedl to, že se osobně domnívám, že obecně není v populaci smluvní pokuta chápána jako způsob paušalizace škody, ale čistě jako institut, který umožňuje sankcionovat druhou stranu smlouvy, případně ji touto sankcí od porušení smlouvy odrazovat. Nemám sice na toto téma zpracovanou žádnou studii (to by značně přesahovalo rozsah této práce), ale z formulace smluvních pokut zmíněných v mnohých mnou přečtených judikátech lze toto chápání dle mého názoru obecně dovodit. K tomuto chápání bude zřejmě přispívat především skutečnost, že s pojmem „pokuta“ se běžný člověk setkává spíše v jejím veřejnoprávním významu, například u „pokuty za parkování“. Není tedy příliš pravděpodobné, že by poté, co je ze všech stran obklopen veřejnoprávními pokutami téměř čistě jen sankčního charakteru (kromě zmíněné pokuty za parkování například pokuta za rychlou jízdu či pokuty dle dalších jednotlivých správních předpisů...), dovozoval u soukromoprávní smluvní pokuty, kterou chce do své smlouvy zařadit, její charakter jakožto paušalizované náhrady škody.

Na základě výše popsaných důvodů se tedy domnívám, že by možná bylo vhodné uvažovat nad tím, zda ustanovení § 2050 z občanského zákoníku zcela nevyřadit, či zda ho nenahradit ustanovením zhruba následujícího znění: „*Strany si mezi sebou mohou ujednat, že platně sjednaná smluvní pokuta vylučuje právo věřitele na náhradu škody.*“. Obě tyto změny by pak vedly k tomu, že ve výchozím nastavení (tedy není-li jiného ujednání mezi stranami) by již sjednání smluvní pokuty nevyklučovalo náhradu škody.

2.2.3 Sankční funkce

Kromě funkce preventivní a funkce reparační plní smluvní pokuta velice často také funkci sankční⁴⁵ (ostatně bez existence této funkce by bylo k zamyšlení, zda by mohla poté smluvní pokuta plnit funkci preventivní, když motivace druhé strany ke splnění by byla pravděpodobně podstatně nižší).

Tato funkce, která se nám může jevit jako očividná, není zdaleka ve všech právních rádech uznávána. Například v anglosaském právním systému dochází většinou v případě ujednání podobných smluvní pokutě k rozlišování na *liquidated damages* (plní funkci uhrazovací) a *penalty*

⁴⁵ TINTĚRA, Tomáš. In: Smluvní pokuta v teorii a praxi. Praha: Leges, 2012, s. 16. ISBN 978-80-87576-27-4.

*cause*⁴⁶ (plnila by funkci sankční), přičemž právě *penalty cause* je v mnoha anglosaských právních řádech považována za absolutně neplatnou nebo nevymahatelnou.⁴⁷

V českém právním řádu, ostatně stejně jako ve většině ostatních kontinentálních právních řádů⁴⁸, je tato funkce tradičně uznávána. Kromě doktríny připouští tuto funkci tradičně i judikatura, například v rozhodnutí 25 Cdo 182/2001 ze dne 25.6.2002 Nejvyšší soud ČR výslovně uvádí: „Zároveň však v sobě smluvní pokuta může zahrnout i další částky, které představují trest (sankci) pro toho, kdo povinnost porušil“. Další rozhodnutí pak tento přístup potvrzují.⁴⁹

2.3 Forma ujednání o smluvní pokutě

Občanský zákoník obecně vychází z principu bezformálnosti právního jednání. Ten je v něm přímo ukotven v § 559, který stanovuje, že „Každý má právo zvolit si pro právní jednání libovolnou formu, není-li ve volbě formy omezen ujednáním nebo zákonem.“.

Z výše uvedené dikce zákona lze jasně dovodit, že i pro případ sjednávání smluvní pokuty je ponecháno zcela na vůli stran, jakou formu si pro své právní jednání zvolí, tedy pokud některé z ustanovení zákona nevyžaduje pro daný případ určitou formu anebo pokud si strany již dříve neujednaly, že právní jednání směřující ke sjednání smluvní pokuty musí být učiněno v určité formě.

2.3.1 Omezení volby formy ujednáním stran

Stranám závazku je ponechána možnost uzavřít ujednání o tom, v jaké formě budou činěna jejich právní jednání, ať už dvoustranná (či vícestranná) navzájem mezi sebou, anebo i jednostranná směřovaná druhé straně. Tato možnost vyplývá nejen z obecně platného principu autonomie vůle a zásady, že co není zákonem zakázáno, to je dovoleno, ale i z výše zmiňovaného ustanovení § 559 občanského zákoníku, kde jsou ujednání o formě budoucích právních jednání přímo předvídaná.

⁴⁶ PATĚK, Daniel. Paušalizovaná náhrada škody a smluvní pokuta. *Právní rozhledy*. 2017, (21), s. 725. ISSN 1210-6410.

⁴⁷ Viz. např. *Penalty clause*. www.law.cornell.edu [online]. [cit. 2023-07-12]. Dostupné z: https://www.law.cornell.edu/wex/penalty_clause.

⁴⁸ Viz. např. Section 1231-5 francouzského Code civil.

⁴⁹ Např. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 23.6.2016, sp. zn. 33 Cdo 2648/2016, či naposledy i nové rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 11.1.2023, sp. zn. 31 Cdo 2273/2022.

Co se týče možností, jak mohou tyto ujednání upravit formu budoucích právních jednání, je třeba zdůraznit, že je možná pouze dohoda o užití „přísnější“ formy, než jakou vyžaduje zákon⁵⁰ (například, že strany budou užívat písemnou formu i tam, kde by podle zákona stačila ústní), ne o užití formy mírnější.

Možnost uzavřít ujednání o formě budoucích právních jednání bývá široce využívána především u smluv, jež mají strany zavazovat na delší časový úsek (nájemní smlouvy apod.). Z důvodu předcházení budoucím sporům pak strany vkládají do závěrečných částí daných smluv ustanovení jako například: „*Veškeré změny nebo doplnění této smlouvy musí být učiněno formou písemného dodatku podepsaného oprávněnými zástupci obou smluvních stran*“⁵¹ nebo dokonce výslovně vylučují určité formy právních jednání ustanoveními jako: „*Jakékoli ústní či telefonické dohody mezi stranami nezakládají změnu této smlouvy, ta je možná pouze písemným ujednáním smluvních stran.*“

Tato omezení se poté vztahují na všechna budoucí právní jednání stran (v souvislosti s danou smlouvou), tedy i na případnou změnu ujednání o smluvní pokutě či na doplnění smlouvy o ustanovení o smluvní pokutě.

2.3.2 Písemná forma

Zatímco předchozí občanský zákoník (zákon č. 40/1964 Sb.) vyžadoval pro platné sjednání smluvní pokuty písemnou formu⁵² (dokonce ani situace, kdy byla smluvní pokuta sjednána ústně, ale následně potvrzena písemně v dlužníkově jednostranném uznání dluhu nebyla za účinnosti předchozího občanského zákoníku právem uznávaný postup⁵³), současný občanský zákoník tento koncept opustil.⁵⁴

I přesto, že se jednalo o jednu z nejvýznamnějších změn v ustanoveních o smluvní pokutě, důvodová zpráva o ní zcela mlčí⁵⁵ a nelze tedy zcela jasně říci, proč k této změně zákonodárce přistoupil. Jedním z důvodů mohlo být podle advokáta Štěpána Štarhy to, že v době přijímání nového občanského zákoníku bylo problematické, zda je písemná forma dodržena při

⁵⁰ BERAN, Vladimír. § 559, marg. č. 5., In: PETROV, Jan, Michal VÝTISK, Vladimír BERAN a kol. Občanský zákoník. Komentář. 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023, ISBN 978-80-7400-747-7.

⁵¹ Např. Nájemní smlouva uzavřená společností České dráhy a.s., zveřejněná v registru smluv - <https://smlouvy.gov.cz/smlouva/23537397?backlink=j8vde>.

⁵² § 544 odst. 2 zákona č. 40/1964 Sb.

⁵³ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 5. 2005, sp. zn. 33 Odo 457/2004.

⁵⁴ Srovnání § 2048 a násl. zákona č. 89/2012 Sb.; a dále TINTĚRA, Tomáš. In: Závazky a jejich zajištění v novém občanském zákoníku., Praha: Leges, 2013, s. 169. ISBN 978-80-87576-75-5.

⁵⁵ Srovnání Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona č. 89/2012 Sb., Sněmovní tisk č. 362/0.

elektronickém obchodu.⁵⁶ Je tedy možné, že zákonodárce chtěl v době přijímání zákona touto změnou zamezit případným diskuzím o neplatnosti ujednání o smluvní pokutě ve smlouvách uzavřených elektronicky.

Dalším důvodem této změny mohl být fakt, že zatímco předchozí občanský zákoník neobsahoval ustanovení o moderačním právu soudu v případě nepřiměřeně vysoké smluvní pokuty⁵⁷, současný občanský zákoník tento institut obsahuje⁵⁸. V důsledku toho je tedy soudu poskytnuta možnost případně zasáhnout a projevit se v roli jakéhosi ochránce spravedlnosti, který na jednu stranu poskytne snížením smluvní pokuty jistý druh ochrany dlužníku, který se neuváženě zavázal, ale na druhou stranu takto určenou výší nutně přílišně neznevýhodní věřitele. V konečném důsledku tedy částečně odpadl jeden z důvodů, pro které zákon často požaduje písemnou formu, a to fakt, že dané právní jednání s sebou nese velmi významný právní následek například v podobě přesunu významných majetkových hodnot⁵⁹ (smluvní pokuta je samozřejmě i nadále instrumentem, který může mít pro dlužníka tyto následky, ale v důsledku moderačního práva soudu se toto riziko zmenšilo).

V neposlední řadě je možné uvažovat nad tím, že zákonodárci zkrátka začal připadat požadavek písemné formy pro sjednání smluvní pokuty příliš přísný a poněkud nesouladný s jinak velice volnou formou uzavírání právních jednání podle nového občanského zákoníku (lze si představit například poněkud absurdní situaci, kdy by sice byla ústně platně uzavřena smlouva o dílo s hodnotou plnění například 2 miliony Kč, ale její část o smluvní pokutě v řádech stokorun by byla pro nedostatek písemné formy neplatná).

V praxi se i přes tuto legislativní změnu nadále většinou setkáme s písemným ujednáním o smluvní pokutě, a to jak z důvodu důkazního (prokázat v případě sporu ústní sjednání smluvní pokuty může být velice náročné, ne-li občas nemožné), který je na první pohled jasný, tak dále z důvodu, který se na první pohled tak jasně jevit nemusí, ale upozorňuje na něj například Pelikán ve svém článku „Smluvní pokuta“⁶⁰. V odstavci desátém tohoto článku autor upozorňuje na to, že

⁵⁶ ŠTARHA, Štěpán. Smluvní pokuta v novém Občanském zákoníku. Www.idnes.cz [online]. [cit. 2023-06-23]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/finance/pravo/smluvni-pokuta-v-novem-obcanskem-zakoniku.A121025_163954_pravo_vr.

⁵⁷ § 544 a § 545 zákona č. 40/1964 Sb. a contrario.

⁵⁸ § 2051 zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

⁵⁹ PODANÝ, Jan. Podepisování soukromých listin včera, dnes a zítra - I. část. Www.pravniprostor.cz [online]. [cit. 2023-08-11]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/podepisovani-soukromych-listin-vcera-dnes-zitra-i-cast>.

⁶⁰ PELIKÁN, Martin. SMLUVNÍ POKUTA. Www.bulletin-advokacie.cz [online]. [cit. 2023-06-23]. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/smluvni-pokuta>.

je-li smluvní pokuta platně sjednána, věřitel nemá následně právo na náhradu škody, která vznikla z porušení povinnosti, ke které se smluvní pokuta vztahuje.⁶¹ Toto pravidlo je ovšem dispozitivní⁶², a v praxi je tak téměř vždy ve smlouvě vyloučeno. Ovšem v případě, že by se strany na smluvní pokutě dohodly ústně, lze jen těžko předpokládat, že by druhá strana v případném soudním sporu danou dohodu o vyloučení režimu dle § 2050 občanského zákoníku přiznala, a žalobce by se tak mohl ocitnout ve velice nepříjemné situaci, kdy by sice bylo soudem sezdáno, že došlo mezi stranami k platnému ujednání o smluvní pokutě, ale tato situace by nemusela být pro žalobce výhodná.

2.3.3 Konkludentní sjednání smluvní pokuty

Tintěra uvažuje ve své publikaci z roku 2012 i o možnosti sjednat smluvní pokutu konkludentním jednáním, přičemž uvádí jako příklad situaci, kdy dlužník projede kolem cedule, jež ho bude upozorňovat na to, že v případě porušení určité povinnosti bude povinen zaplatit smluvní pokutu.⁶³

I přesto, že od doby vydání výše zmíněné publikace uplynulo již více než 10 let, stejně jako od účinnosti nového občanského zákoníku, neexistuje doposud žádná relevantní judikatura, která by se tímto problémem blíže zabývala a poskytla tak jednoznačnou odpověď na otázku, zda lze smluvní pokutu sjednat konkludentně.

Patrně nejbližší má k touto problému již poměrně starý nález Ústavního soudu ze dne 10.1.2001, sp. Zn. Pl. ÚS 33/2000, v němž se Ústavní soud zabýval tím, zda je dopravní podnik oprávněn udělit přírážku k jízdnému při nepředložení platné jízdenky. Ústavní soud ve svém nálezu uvedl mimo jiné, že *„Možnost zavést konkrétní přírážku k tarifu v případě nezaplacení jízdného a její konkretizaci v přepravních podmínkách lze považovat za druh smluvní pokuty.“*⁶⁴. Přičemž zároveň dále zmiňoval, že *„Smlouva o přepravě v městské hromadné dopravě je uzavírána konkludentním jednáním spočívajícím na straně cestujícího v nástupu do příslušného dopravního prostředku.“*. Spojením těchto dvou výroků bychom sice mohli na první pohled dojít k závěru, že je možné uzavřít ujednání o smluvní pokutě konkludentně, na což odkazuje i další pasáž nálezu, jež bych ve své práci rád citoval, a to že *„Pokud však cestující nezplatí před*

⁶¹ § 2050 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

⁶² BŘÍZA, Petr a Pavel HORÁK. § 2050, marg. č. 5., In: PETROV, Jan, Michal VÝTISK, Vladimír BERAN a kol. Občanský zákoník. Komentář. 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023, ISBN 978-80-7400-747-7.

⁶³ TINTĚRA, Tomáš. In: Smluvní pokuta v teorii a praxi. Praha: Leges, 2012, s. 27. ISBN 978-80-87576-27-4.

⁶⁴ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 10.1.2001, sp. zn. Pl. ÚS 33/2000.

zahájením přepravy řádně a včas jízdné, které je cenou za poskytované služby, mlčky souhlasí i s tím, že mu bude účtována smluvní pokuta stanovená a vymáhaná pověřeným pracovníkem dopravce.“, avšak v celém nálezu je dále mnohokrát zmiňováno, že vztah mezi dopravcem a cestujícím, upravený dopravním řádem, na který měl cestující konkludentně přistoupit, není vztahem čistě soukromoprávní povahy, ale obsahuje v sobě určitý veřejnoprávní prvek. Ten byl dovozen mimo jiné z toho, že přeprava je poskytována jako veřejná služba, a sankce je částečně upravena zákonem o silniční dopravě.

Právě na základě silného veřejnoprávního prvku, jež byl v tomto nálezu přítomen, se nedomnívám, že by tento nálezk Ústavního soudu mohl jakkoli potvrzovat teorii o tom, že lze ujednání o smluvní pokutě uzavřít konkludentně. Definitivní odpověď na tuto otázku tak pravděpodobně přinese až budoucí soudní judikatura.

2.4 Určení výše smluvní pokuty

Občanský zákoník ve svém ustanovení § 2048 odst. 1 vyžaduje pro platné sjednání smluvní pokuty nejen přesné určení povinnosti, kterou smluvní pokuta utvrzuje, ale taktéž to, aby se strany dohodly na konkrétní výši této pokuty anebo na způsobu, jakým bude její výše určena. K tomuto pak občanský zákoník v poslední větě daného odstavce dodává, že smluvní pokuta může být ujednána i v jiném plnění než peněžitém.

Právě charakterem plnění, které je dlužník povinen poskytnout na základě ujednání o smluvní pokutě, a určením výše tohoto plnění se budu zabývat v této části své práce.

2.4.1 Nepeněžitě plnění

Zatímco v době účinnosti dřívějšího občanského zákoníku nebyla otázka nepeněžitěho plnění z ujednání o smluvní pokutě výslovně řešena zákonem, nynější občanský zákoník výslovně stanovil, že je možné ujednat smluvní pokutu i ve formě nepeněžitěho plnění.⁶⁵ Jako důvod pro tuto změnu uvedl zákonodárce v důvodové zprávě snahu o odstranění pochybností v této otázce.

I přesto, že je tedy nyní možné ujednat smluvní pokutu i ve formě nepeněžitěho plnění, v praxi se s takovouto smluvní pokutou téměř nesetkáme.⁶⁶ Nad důvody, proč tomu tak je, můžeme

⁶⁵ § 2048 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

⁶⁶ K tomuto závěru jsem dospěl stručnou analýzou třiceti soudních rozhodnutí týkajících se smluvní pokuty, jež byla v den psaní této části mé práce (25.2.2023) nejaktuálnější. Namátkou šlo například o rozhodnutí následujících spisových značek: 207 C 192/2022; 10 C 290/2022-32; 76 C 241/2022-20; 13 C 381/2022-13; 31 Cdo 2273/2022;

pouze uvažovat. Například advokát Jan Veselý se již po zavedení této změny domníval, že tomu tak bude, a to na základě toho, že vymoci po dlužníku nepeněžitě plnění je podstatně náročnější, nežli vymoci plnění peněžitě.⁶⁷ Dle mého názoru pak může být dalším důvodem to, že právě určitá povinnost nepeněžitěho charakteru bývá často smluvní pokutou utvrzena (například povinnost provést dílo v určitém čase), a bylo by proto poměrně zvláštní a málokdy praktické navazovat na nesplnění jedné nepeněžitě povinnosti smluvní pokutu spočívající taktéž v nepeněžitě plnění (V našem případě, kdy by byla utvrzována povinnost provést dílo včas, bychom mohli uvažovat například o tom, že by následkem opožděného provedení byla povinnost přidat k dílu navíc další část apod., je ovšem na první pohled vidět, že tato konstrukce je poměrně zvláštní a většina objednatelů by jasně dala v takovém případě přednost motivaci v podobě peněžitě sankce. Navíc se dá předpokládat, že dlužník, který není schopen nebo ochoten splnit primární závazek nepeněžitěho charakteru, by stejně přistupoval i k nepeněžitě povinnosti plynoucí ze smluvní pokuty.).

Další zajímavou, leč dosud soudy neřešenou otázkou je to, jakým způsobem by se na nepeněžitě plnění ze smluvní pokuty (například předání určité věci) aplikovalo ustanovení § 2051 občanského zákoníku, které hovoří o možnosti soudu snížit nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu. V případě věcí zastupitelných (například určitého stavebního materiálu) lze uvažovat o tom, že by soud snížil smluvní pokutu zavazující dlužníka například k předání 2 tun cihel věřiteli na předání takového množství materiálu, které by se soudu v dané situaci jevilo vhodné (k moderačnímu právu soud viz. blíže v části věnované této problematice). V případě věcí nezastupitelných by ovšem soud tuto možnost neměl a fakticky by tak nebylo možné rozhodovat podle ustanovení § 2051 občanského zákoníku, ale soud by musel jednoznačně říci, zda je dlužník povinen zaplatit celou smluvní pokutu (tedy předat věřiteli nezastupitelnou věc), nebo zda je smluvní pokuta neplatná pro rozpor s dobrými mravy.

2.4.2 Peněžitě plnění – smluvní pokuta určená konkrétní částkou

Jednou z možností, jak určit výši smluvní pokuty je přesné stanovení určité částky, kterou bude dlužník v případě porušení povinnosti povinen uhradit věřiteli. Tento způsob bývá využíván

207 C 219/2022-31. Věřím, že tento náhodně utvořený vzorek soudních rozhodnutí, z nichž žádné nerozhodovalo o nepeněžitě smluvní pokutě, je dostatečným podkladem pro tvrzení obsažené v mé práci.

⁶⁷ VESELÝ, Jan. Nezapomeňte na nová pravidla institutu smluvní pokuty. Www.ppak.cz [online]. 31.8.2015 [cit. 2023-06-23]. Dostupné z: <https://www.ppak.cz/nezapomente-na-nova-pravidla-institutu-smluvni-pokuty/>.

především v případech, kdy je smluvní pokutou utvrzována nepeněžitá povinnost⁶⁸, zatímco v případě utvrzování peněžitě povinnosti bývá stanoven určitý mechanismus výpočtu, například v závislosti na prodlení dlužníka.

Bříza a Horák dále upozorňují, že určení smluvní pokuty konkrétní částkou nemusí být vždy vyjádřeno pouze ve formě nejpřímějšího matematického zápisu, například „5000,- Kč“, ale že se za určení konkrétní částkou považuje například i formulace „1 % z kupní ceny“, pokud strany již při sjednávání smlouvy znají přesnou výši této smluvní pokuty.⁶⁹

Nespornou výhodou tohoto způsobu určení výše smluvní pokuty je to, že strany fakticky eliminují riziko toho, že soud shledá v budoucnu dané ustanovení o smluvní pokutě jako neurčité, a v důsledku toho zdánlivé.⁷⁰ V případě, že danou smlouvu obsahující ujednání o smluvní pokutě sepisuje pro smluvní strany odborník, je toto riziko samozřejmě poměrně malé, ovšem v případě, že je smlouva sepisována laicky, může být hrozba neurčitosti skutečným problémem (viz. například rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 24.2.2009, sp. zn. 23 Cdo 1242/2007⁷¹, kde si pravděpodobně žalobkyně byla v době uzavírání smlouvy jistá, že stanovení výše smluvní pokuty formulací „Při nedodržení této dohody se sjednává smluvní pokuta ve výši hrubého ročního příjmu příslušného zaměstnance“ je dostatečně určité, ovšem Nejvyšší soud ji ve svém rozhodnutí vyvedl z omylu, a ona tak v důsledku nepřesné formulace způsobu výpočtu smluvní pokuty přišla o nezanedbatelnou peněžní částku).

Na druhou stranu takovýto způsob určení výše smluvní pokuty znamená pro věřitele riziko, že v době dlužníkovy plnění z ujednání o smluvní pokutě již nebude smluvní pokuta plnit původně zamýšlenou funkci, a to především z důvodu inflace, ke které může v mezidobí dojít.

⁶⁸ BŘÍZA, Petr a Pavel HORÁK. § 2048, marg. č. 20., In: PETROV, Jan, Michal VÝTISK, Vladimír BERAN a kol. Občanský zákoník. Komentář. 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023, ISBN 978-80-7400-747-7.

⁶⁹ tamtéž

⁷⁰ § 553 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve spojení s § 554 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

⁷¹ Toto rozhodnutí vzniklo sice za účinnosti předchozího občanského zákoníku, domnívám se ovšem, že je dobře aplikovatelné i za současné právní úpravy. Pro tento názor svědčí i fakt, že toto rozhodnutí cituje i současná komentářová literatura – BŘÍZA, Petr a Pavel HORÁK. § 2048, marg. č. 20., In: PETROV, Jan, Michal VÝTISK, Vladimír BERAN a kol. Občanský zákoník. Komentář. 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023, ISBN 978-80-7400-747-7.

2.4.3 Peněžité plnění – smluvní pokuta stanovená způsobem výpočtu

Druhým možným způsobem určení výše smluvní pokuty je stanovení přesného mechanismu, jakým bude smluvní pokuta vypočtena v případě porušení povinnosti, která je smluvní pokutou utvrzena. Nejčastěji se pak v praxi setkáme s tím, že je mechanismus výpočtu navázán na určitý procentní podíl z dlužné částky či smluveného plnění.⁷²

V případě, že se věřitel rozhodne stanovit mechanismus výpočtu nějakým složitějším způsobem, je pak velice důležité zaměřit se na to, aby způsob tohoto výpočtu byl ve smlouvě určen dostatečně jasně a určitě, v opačném případě totiž hrozí, že soud shledá v budoucnu dané ustanovení o smluvní pokutě jako neurčité, a v důsledku toho zdánlivé.

Prohlášení daného ujednání za zdánlivé by však mělo být vzhledem k zákonem předvídané snaze posuzovat právní jednání spíše jako platné než neplatné⁷³ až posledním možným řešením. Předtím by se soud měl pokusit překlenout případné výkladové nejasnosti pomocí užití výkladových pravidel. Například Nejvyšší soud České Republiky takto ve svém rozhodnutí 32 Odo 1085/2006 ze dne 28.11.2007 dospěl k závěru, že ujednání o smluvní pokutě ve znění „... v případě pozdní úhrady faktury... zaplatí ... smluvní pokutu ...ve výši 0,1 % za každý den prodlení.“ je dostatečně určité a tedy i platné, a to i přesto, že není uveden základ, z něhož bude smluvní pokuta vypočtena (z tohoto důvodu předtím prohlásil ujednání za neplatné prvoinstanční i odvolací soud). Podle Nejvyššího soudu totiž bylo možné z jazykového vyjádření a z toho, jaký význam by takovému ujednání přikládala osoba, již by byl tento úkon určen, dovodit, že základem, z něhož bude smluvní pokuta vypočtena, je fakturovaná částka a v případě prodlení se zaplacením pak právě nezaplacená část fakturované částky.

Z judikatury nejvyššího soudu pak dále vyplývá, že při výše popsaném překonávání výkladových nejasností pomocí výkladových pravidel by soudy měli zároveň respektovat to, že v případě více možných výkladů určitého pojmu má být tento pojem vyložen k tíži strany, která ho použila jako první.⁷⁴

Osobně se domnívám, že za použití výše popsaných metod by měla být většina ustanovení o smluvní pokutě soudy nakonec shledávána jako platná. Napadení ustanovení o smluvní pokutě pro neurčitost bude dle mého osobního názoru častěji spíše moudrým kalkulem dlužníka, pomocí

⁷² BŘÍZA, Petr a Pavel HORÁK. § 2048, marg. č. 21., In: PETROV, Jan, Michal VÝTISK, Vladimír BERAN a kol. Občanský zákoník. Komentář. 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023, ISBN 978-80-7400-747-7.

⁷³ § 574 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

⁷⁴ Např. rozhodnutí Nejvyššího soud ČR ze dne 19.11.2008, sp. zn. 32 Cdo 2887/2007.

nějž se snaží vyhnout povinnosti zaplatit smluvní pokutu, než reálnou nevědomostí o tom, jak bude smluvní pokuta vypočtena. Vycházím přitom z přesvědčení, že racionálně uvažující osoba by nepřipojila svůj podpis k ujednání o smluvní pokutě, u kterého by sama nevěděla, jak vysoká smluvní pokuta jí hrozí (odhlédneme-li přitom od specifických případů, jakým je postavení slabší strany apod.). Například výše citované rozhodnutí, v němž byla formulace „*Při nedodržení této dohody se sjednává smluvní pokuta ve výši hrubého ročního příjmu příslušného zaměstnance*“ považována za nedostatečně určitou považuji za vyloženě chybné. I přesto, že jsem nebyl přítomen dokazování u soudu, a samozřejmě už vůbec ne uzavírání dané smlouvy, troufám si tvrdit, že je jasné, že strana smlouvy, která v budoucnu smlouvu nedodržela, věděla, jakým způsobem bude smluvní pokuta vypočtena. Případné nejasnosti, ve zmiňovaném případě pak téměř pouze otázka, zda se do hrubého ročního příjmu počítají i odměny nad rámec běžně vyplácené mzdy, by dle mého názoru měli být řešeny spíše výkladem, nežli kategorickým odmítnutím ujednané smluvní pokuty. Domnívám se, že pokud by se více soudních rozhodnutí drželo takto přísného metru pro posuzování smluvních pokut, stal by se tento institut pro praktický život občanů a menších podnikatelů téměř nepoužitelným. Bylo by například možné považovat za určitou velice rozšířenou formulaci „*1 % z ceny zboží*“, pokud by v daném případě figurovala na faktuře určitá běžná cena zboží, určitá sleva poskytovaná všem a určitá věrnostní sleva poskytovaná jen danému zákazníkovi? Ve světle kritizovaného rozhodnutí spíše ne. Dále pak dle mého názoru dané rozhodnutí přehnaným právním formalismem chrání stranu zcela úmyslně porušující smlouvu oproti straně, která všechny své povinnosti řádně plnila, což by asi neměl být žádaný stav. Shrnu-li své výše uvedené názory, domnívám se, že i v případě ujednání o smluvní pokutě by se soudy měly snažit především o zachování jeho platnosti a prohlášení zdánlivosti v důsledku neurčitosti rezervovat pouze pro extrémní případy.

2.5 Povinnost utvrzená smluvní pokutou

Občanský zákoník ve svém ustanovení § 2048 stanovuje dvě podstatné náležitosti pro platné sjednání smluvní pokuty. Těmito náležitostmi je stanovení výše smluvní pokuty nebo způsobu, jakým bude určena, a přesné označení povinnosti, která je smluvní pokutou utvrzována. Právě na problematiku označení utvrzované povinnosti se zaměřím v této kapitole své práce.

2.5.1 Druh utvrzované povinnosti

Otázku, jaký druh povinnosti lze utvrdit smluvní pokutou, zodpověděl poměrně jasně Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí 33 Odo 96/2001, kdy judikoval, že „*Smluvní pokutou lze*

zajišťovat jakoukoliv právní (smluvní nebo zákonnou) povinnost, která se může týkat peněžitého nebo jiného plnění.“ Při dodržení ostatních zákonných limitů, jakými jsou například dobré mravy (vázat smluvní pokutu na uzavření či neuzavření sňatku s určitou osobou by jistě možné nebylo), je proto zcela na vůli subjektů právního vztahu, jakou povinnost smluvní pokutou utvrdí.

V této souvislosti je dobré zmínit, že při užití pouze jazykového výkladu bychom mohli dojít k závěru, že na základě formulace použité v ustanovení § 2048 občanského zákoníku: „*Ujednají-li strany pro případ porušení smluvené povinnosti smluvní pokutu...*“ není možné utvrdit smluvní pokutou zákonnou povinnost, ale musí se jednat o povinnost smluvní. Při zapojení ostatních výkladových metod a zohlednění stálé rozhodovací praxe soudů však dojdeme k jasnému závěru, že lze utvrdit i povinnost zákonnou.

Co se týče omezení utvrzované povinnosti dobrými mravy, bude třeba posuzovat každý jednotlivý případ velice individuálně, i přesto však judikatura vymezila určité obecné mantinely. Jedním z nich je například to, že není možné ujednat povinnost zaplatit smluvní pokutu pro případ výkonu práva.⁷⁵

2.6 Moderace smluvní pokuty

Ustanovení § 2051 občanského zákoníku zakotvuje moderační právo soudu pro případ nepřiměřeně vysoké smluvní pokuty. Obsah tohoto ustanovení pak vychází z dřívější úpravy obsažené v § 301 obchodního zákoníku, který se však vztahoval pouze na obchodní závazky.⁷⁶ Toto omezení již dnes neplatí a platná právní úprava moderace smluvní pokuty tak dopadá na všechna ujednání o smluvní pokutě, nehledě na povahu stran. Ustanovení § 2051 občanského zákoníku je pak ve vztahu speciality k ustanovení § 577 občanského zákoníku, které hovoří obecně o možnosti změny rozsahu plnění soudem.

Vzhledem k tomu, že se jedná o velmi významný zásah do právní jistoty stran, který je však v zákoně řešen pouze v jednom paragrafu o jednom odstavci, existuje k otázce moderace smluvní pokuty velice bohatá judikatura. Do té naposledy velice významně zasáhl velký senát Nejvyššího soudu ČR svým rozhodnutím sp. zn. 31 Cdo 2273/2022, v němž zásadním způsobem změnil dosavadní judikaturní přístup k moderaci smluvní pokuty. Právě popis způsobu moderace

⁷⁵ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 25.6.2002, sp. zn. Cdo 182/2001.

⁷⁶ BRÍZA, Petr a Pavel HORÁK. § 2051, marg. č. 1., In: PETROV, Jan, Michal VÝTISK, Vladimír BERAN a kol. Občanský zákoník. Komentář. 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023, ISBN 978-80-7400-747-7.

smluvní pokuty ve světle tohoto zásadního rozhodnutí a jeho následné zhodnocení budou hlavními částmi této kapitoly mé práce.

2.6.1 Způsob moderace smluvní pokuty ve světle nového rozhodnutí

Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 31 Cdo 2273/2022

2.6.1.1 Otázka, k jakému okamžiku posuzovat okolnosti významné pro moderaci smluvní pokuty

Jednou ze zásadních změn, které rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 31 Cdo 2273/2022 přineslo, je to, že došlo k odklonu od dosavadní judikatury, podle které měla být přiměřenost smluvní pokuty posuzována toliko s ohledem na skutečnosti, které existovaly k okamžiku sjednání smluvní pokuty.⁷⁷ V tomto starším judikатурním pojetí bylo tedy hypoteticky možné zodpovědět otázku, zda bude smluvní pokuta v budoucnu moderována již těsně po podpisu samotné smlouvy, ve které byla obsažena. Na to z jakých důvodů, či s jakým přispěním dlužníka došlo později k porušení povinnosti utvrzené smluvní pokutou tedy nebyl brán zřetel.⁷⁸ Naproti tomu podle nového judikaturního pojetí mohou být tyto a další skutečnosti vzniklé po sjednání smluvní pokuty taktéž relevantním vodítkem při rozhodování, zda smluvní pokutu moderovat či ne. V rozebíraném rozhodnutí sp. zn. 31 Cdo 2273/2022 se pak Nejvyšší soud například přímo vymezuje proti úvaze o tom, že škoda, která věřiteli skutečně vznikla v důsledku porušení smluvní povinnosti utvrzené smluvní pokutou, nehraje pro úvahy o moderaci žádnou roli (v případě smluvní pokuty s uhrazovací funkcí bude významnou okolností, v případě smluvní pokuty čistě sankční bude méně významná – k tomuto rozlišování viz. dále v této kapitole).

Můj osobní názor na tuto problematiku je pak takový, že starší judikaturní pojetí mi bylo podstatně bližší nežli to, které Nejvyšší soud nastavil nyní. Domnívám se totiž, že celá otázka, k jakému časovému okamžiku posuzovat okolnosti při úvahách o moderaci smluvní pokuty a možné způsoby jejího řešení⁷⁹, se dá elementárně zjednodušit na v právu poměrně klasickou (skoro

⁷⁷ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 11.4.2018, sp. zn. 31 Cdo 927/2016.

⁷⁸ HORÁK, Pavel. Zásadní změna judikaturního pojetí moderace smluvní pokuty. Bulletin advokacie. 2023, (3), s. 15. ISSN 1210-6348.

⁷⁹ Horák ve svém článku „Zásadní změna judikaturního pojetí moderace smluvní pokuty“ (HORÁK, Pavel. Zásadní změna judikaturního pojetí moderace smluvní pokuty. Bulletin advokacie. 2023, (3), s. 15. ISSN 1210-6348) nabízí 3 možné varianty časového určení, ke kterému lze rozhodné okolnosti vztahovat: 1. K okamžiku ujednání o smluvní pokutě; 2. K okamžiku porušení povinnosti; 3. K okamžiku soudního rozhodnutí.

až filosofickou) otázku, zda upřednostnit řešení znamenající dlouhodobou právní jistotu, které se však může v určitých jednotlivých případech jevit jako nespravedlnost, nebo řešení, které sice bude pro strany konkrétního sporu tím spravedlivějším, ale pro ostatní, sporu nezúčastněné osoby bude znamenat nejistotu v jejich právních vztazích. Je jasné, že přiklonit se zcela k jednomu z těchto dvou extrémů by rozhodně nebylo správné, ale má-li se zákonná úprava a na ní navazující judikatura k některému z těchto pomyslných pólů blížit, dávám já osobně vždy přednost právní jistotě. Už za minulého judikaturního pojetí nebylo vůbec snadné určit výši smluvní pokuty tak, aby měl praktikující advokát jistotu, že do ní nebude soud v budoucnu intervenovat a zároveň bude dluh klienta utvrzen co možná nejvyšší částkou (domnívám se, že právě tyto dva cíle jsou to, k čemu se snaží advokáti v praxi co nejvíce přiblížit), ale ve světle rozhodnutí sp. zn. 31 Cdo 2273/2022 bude dnes toto určení ještě těžší.

Druhým důvodem, proč nepovažuji momentálně nastavené judikaturní řešení za lepší, než-li to minulé, je to, že se domnívám, že by tato změna mohla vést k nárůstu sporů v této oblasti a k ještě většímu zahlcení soudů, především tedy těch odvolacích. Tento můj názor je veden primárně jednoduchou úvahou o tom, že pokud vstoupí do otázky (ne)moderace smluvní pokuty další proměnné (jako například škoda, která věřiteli skutečně vznikla v důsledku porušení smluvní povinnosti utvrzené smluvní pokutou či otázka zavinění dlužníka), má porušující strana více směrů, ke kterým se může ubírat ve snaze vyhnout se povinnosti zaplatit smluvní pokutu. Zatím co za minulého judikaturního pojetí stačila (zjednodušeně řečeno) k zodpovězení dlužníkovi otázky „*Opravdu musím smluvní pokutu zaplatit, nejde se jí nějak vyhnout nebo ji snížit?*“ znalost o tom, zda skutečně a nesporně porušil utvrzenou povinnost a nalezení judikátu, který se zabýval skutkově podobnou situací, přičemž při starém judikaturním pojetí byla mimořádná pestrost života a situací, které v něm mohou nastat, alespoň částečně omezena právě tím, že okolnosti nastalé po sjednání smluvní pokuty neměli pro otázku moderace vliv, ve světle rozhodnutí sp. zn. 31 Cdo 2273/2022 bude zodpovězení této otázky podstatně obtížnější. Straně, která se bude chtít vyhnout povinnosti zaplatit smluvní pokutu se najednou budou nabízet argumenty jako například „*Rozhodnutí citované v žalobě řešilo skutkově zcela odlišnou situaci, protože v našem případě došlo porušením smluvní povinnosti ke škodě odpovídající sotva 10 % sjednané smluvní pokuty, zatímco v citovaném rozhodnutí odpovídala škoda 80 % sjednané smluvní pokuty*“, přičemž tyto argumenty nebudou zcela liché a šance žalobce na nalezení skutkově skutečně přiléhavého judikátu bude podstatně snížena. Domnívám se tedy, že dlužník takto cítící šanci na snížení smluvní pokuty bude více motivován bránit se jejímu zaplacení v ujednané výši (ať už

odvoláním proti rozhodnutí či třeba odporem proti elektronickému platebnímu rozkazu), což nakonec povede k většímu zatížení soudů.

2.6.1.2 Jednotlivé kroky soudu při moderaci smluvní pokuty

Nejvyšší soud poskytl ve svém rozhodnutí sp. zn. 31 Cdo 2273/2022 výčet jednotlivých kroků, které by měly soudy učinit při úvaze o moderaci smluvní pokuty. Nyní tedy tyto jednotlivé kroky rozeberu a případně se i pokusím nastínit určité otázky, které se s nimi pojí a které bude muset judikatura nejspíše v budoucnu vyřešit.

2.6.1.2.1 1. krok

Nejvyšší soud v rozhodnutí sp. zn. 31 Cdo 2273/2022 jako první krok uvádí následující: *„soud při využití interpretačních pravidel stanovených v § 555 a násl. o. z. nejprve zjistí, jakou funkci měla smluvní pokuta plnit. Poté se zabývá konkrétními okolnostmi s přihlédnutím ke zjištěné funkci smluvní pokuty. Zřetel přitom vezme na všechny okolnosti konkrétního případu, přičemž zohlední nejen okolnosti známé již v době sjednávání smluvní pokuty, nýbrž též okolnosti, které byly dány při porušení smluvní povinnosti, jakož i okolnosti nastalé později, mají-li v samotném porušení smluvní povinnosti původ (ty za splnění předpokladů uvedených v bodě 56). Na základě těchto okolností zodpoví otázku, zda výše smluvní pokuty je přiměřená vzhledem k věřitelovým zájmům, které byly narušeny v důsledku porušení smluvní povinnosti a měly být smluvní pokutou chráněny.“*

K otázce, jaké okolnosti budou ve světle tohoto rozhodnutí brány v potaz, jsem se již vyjadřoval v předchozí části této kapitoly, proto se nyní zaměřím na druhou část zmiňovaného textu a sice posouzení funkce smluvní pokuty.

Podle rozhodnutí sp. zn. 31 Cdo 2273/2022 by soudy měly zjišťovat, zda smluvní pokuta ujednaná stranami plní funkci sankční, reparační nebo kombinaci obou, přičemž hlavním vodítkem při tomto rozhodování by mělo být to, k jaké funkci smluvní pokuty pravděpodobně směřovala vůle stran. V případě pochybností o zamýšlené funkci sjednané smluvní pokuty pak Nejvyšší soud uvádí následující: *„V pochybnostech je tedy možné vycházet z toho, že smluvní pokuta slouží k paušalizaci náhrady škody. Tento závěr se však nemůže prosadit tehdy, je-li utvrzená smluvní povinnost takové povahy, že škoda, kterou mohly strany v době ujednání smluvní pokuty předvídat (posuzováno optikou poměrů v době ujednání, neboť jde o výklad právního jednání), se v podstatné míře odchyluje od sjednané (částkou či sazbou) smluvní pokuty. Bude-li sjednaná výše smluvní pokuty významně nižší než škoda, kterou strany mohly očekávat, pak měla smluvní pokuta spíše funkci sankční. Naproti tomu přesahuje-li sjednaná výše smluvní pokuty významně očekávanou*

výši škody, pak smluvní pokuta měla jak funkci paušalizační, tak funkci sankční. Na sankční smluvní pokutu lze usuzovat zejména tehdy, je-li utvrzena povinnost, při jejímž porušení nehrozí věřiteli žádná škoda, kterou by byl dlužník jinak povinen nahradit za podmínek § 2913 o. z. O tom, zda strany sjednaly sankční smluvní pokutu, může svědčit i ujednání, jímž se odchýlily od ustanovení § 2050 o. z.“. Na základě těchto vodítek by tedy měl být soud schopen určit, jakou funkci sjednaná smluvní pokuta plní.

Vzhledem k tomu, že posouzení toho, jakou funkci sjednaná smluvní pokuta plní, má podle Nejvyššího soudu zásadní význam pro další úvahy o její moderaci (například u čistě sankční smluvní pokuty by i nadále neměla mít příliš velký význam škoda, kterou věřitel skutečně utrpěl), souhlasím plně s názorem Horáka, který uvádí, že toto zásadně ovlivní smluvní praxi, když dle něj: „Povede [...] k tomu, že budou-li strany chtít dát jednoznačně najevo pro případ budoucího zkoumání soudem, že jejich sjednaná smluvní pokuta má sankční charakter, nikoli funkci úhradovou, zdůrazní tuto povahu ve smlouvě. Podle důvodů rozhodnutí (bod 66) totiž v prvním kroku soud při využití interpretačních pravidel stanovených v § 555 a násl. o. z. nejprve zjistí, jakou funkci měla smluvní pokuta plnit. Strany tak zřejmě budou volit např. zdůraznění, že sjednávají ‚sankční smluvní pokutu‘. Příp. zvolí jinou formulaci, která nebude vyvolávat výkladové pochybnosti.“⁸⁰.

Již nyní při začleňování smluvní pokuty do smlouvy právníci téměř vždy a automaticky uvádějí, že: „Výše sjednaná smluvní pokuta nevyklučuje právo na náhradu škody.“. Dojde tedy nyní, vzhledem k výše uvedenému, k tomu, že právníci budou stejně automaticky zařazovat do smluv ustanovení jako: „Výše sjednaná smluvní pokuta se v souladu s vůlí stran sjednává jako smluvní pokuta sankčního charakteru.“ proto, aby získali dodatečnou právní jistotu a nehrozilo, že sjednaná výše smluvní pokuty bude moderována s ohledem na skutečně vzniklou škodu nebo označením smluvní pokuty za čistě sankční sepisující strana taktéž něco riskuje?

Podle rozhodnutí sp. zn. 31 Cdo 2273/2022 sice sankční povaha té které konkrétní smluvní pokuty téměř vylučuje to, aby byl při moderaci brán ohled na skutečně vzniklou škodu, ale na druhou stranu přidává novou nejistotu v podobě toho, že soud bude zohledňovat též otázku zavinění porušující strany (zde došlo ke změně oproti staršímu pojetí smluvní pokuty, které bylo vystavěno na objektivní odpovědnosti za porušení utvrzené povinnosti⁸¹). Strany smlouvy tak

⁸⁰ HORÁK, Pavel. Zásadní změna judikaturního pojetí moderace smluvní pokuty. Bulletin advokacie. 2023, (3), s. 17. ISSN 1210-6348.

⁸¹ BRÍZA, Petr a Pavel HORÁK. § 2048, marg. č. 5., In: PETROV, Jan, Michal VÝTISK, Vladimír BERAN a kol. Občanský zákoník. Komentář. 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023, ISBN 978-80-7400-747-7.

budou v praxi pravděpodobně volit mezi tím, která nejistota jim bude v daném případě připadat přijatelnější.

Otázkou pak je, jak by se soud vypořádal s tím, pokud by si strany do smlouvy zařadily ustanovení jako například: „*Smluvní strany se dohodly, že sjednaná výše smluvní pokuty je vzhledem ke všem okolnostem uzavření této smlouvy adekvátní, a za účelem posílení právní jistoty a předvídatelnosti možných budoucích příjmů a výdajů strany výslovně souhlasí s tím, že její výše nemá být měněna s ohledem na jakékoli okolnosti vzniklé po uzavření této smlouvy, tedy okolnosti, jež nemohly strany při uzavírání této smlouvy znát a zohlednit.*“. Na první pohled se sice může zdát, že toto ustanovení není pro zavázanou stranu výhodné a nemá tedy důvod na něj přistoupit, což může být svým způsobem v některých případech pravda, ale jistě bude i mnoho případů, kdy bude utvrzení smluvní pokutou pro věřitele natolik důležité, že bez jejího sjednání, případně s nejistotou, v jaké výši bude nakonec smluvní pokuta vymožena, by smlouvu vůbec uzavřít nechtěl - budeme tedy v situaci, kdy strana A velice stojí o uzavření smlouvy, ale strana B ji nechce uzavřít při nejistotě toho, kolik případně obdrží z titulu smluvní pokuty. Měl by tehdy soud respektovat ujednání stran, které je skutečně jejich společnou vůlí a výsledkem vyjednávání (ne jednostranného vnučení), anebo by se měl držet postupu podle rozhodnutí sp. zn. 31 Cdo 2273/2022?

Tato otázka úzce souvisí s tím, zda je ustanovení § 2051 občanského zákoníku dispozitivní, anebo kogentní. Komentářová literatura⁸² a judikatura⁸³ k § 301 obchodního zákoníku, ze kterého ustanovení § 2051 současného občanského zákoníku vychází, poměrně jasně stanovovala, že šlo o ustanovení kogentní. Novější komentářová literatura, vztahující se k § 2051 občanského zákoníku, pak sice konstatuje, že obecně se soudy i nadále kloní ke kogentní povaze daného ustanovení, ale zároveň upozorňuje na to, že nemálo autorů tento názor zpochybňuje (např. Kindl či Bezouška)⁸⁴.

K argumentaci ve prospěch dispozitivního pojetí daného ustanovení bychom mohli dále využít (či možná spíše zneužít) bodů 41. a 43. rozhodnutí sp. zn. 31 Cdo 2273/2022. V bodě 41. daného rozhodnutí se totiž Nejvyšší soud negativně vymezuje k tomu, že závěry přijaté

⁸² ŠTENGOVÁ, Ivana. § 301. In: ŠTENGLOVÁ, Ivana, Stanislav PLÍVA, Miloš TOMSA a kol. Obchodní zákoník. Komentář. 13. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010. ISBN 978-80-7400-354-7.

⁸³ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 14.10.2009, sp. zn. 31 Cdo 2707/2007.

⁸⁴ BRŽÍZA, Petr a Pavel HORÁK. § 2051, marg. č. 23-24., In: PETROV, Jan, Michal VÝTISK, Vladimír BERAN a kol. Občanský zákoník. Komentář. 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023, ISBN 978-80-7400-747-7.

k ustanovení § 301 obchodního zákoníku by se měly zcela nekriticky uplatňovat i pro ustanovení § 2051 současného občanského zákoníku. S poukazem na tento bod rozhodnutí by tedy mohlo být možné vyloučit i závěry o kogentnosti daného ustanovení, které taktéž vznikly za účinnosti staré právní úpravy. Po tomto vyloučení závěrů o kogentnosti daného ustanovení je tedy ještě třeba najít argumenty pro podporu dispozitivního pojetí (leč obecně by se mělo uplatnit, že není-li ustanovení kogentní, je dispozitivní). Ty pak nabízí bod 43. daného rozhodnutí, když uvádí, že: „*Na řadě dalších míst pak důvodová zpráva akcentuje autonomii vůle jako „první zásadu“ soukromého práva, z čehož je patrný příklon zákonodárce k minimalizaci zásahů do soukromých smluv, a zdůrazňuje změny v celkovém pojetí obsahové kontroly právních jednání.*“.

Osobně pak souhlasím s názorem, který prezentují Bříza s Horákem, tedy, že: „*Obecně platí, že se smluvní strana může vzdát práva na moderaci nepřiměřeně vysoké smluvní pokuty. I takové právní jednání však musí projít obsahovou kontrolou, zejména co do pravidel sloužících k ochraně slabší smluvní strany. Mezi podnikateli by však podle Bezoušky takové ujednání mělo spíše obstát.*“⁸⁵, na což lze navázat a zodpovědět původně položenou otázku tak, že dle mého názoru by měl soud výše nastíněné ustanovení, zařazené stranami do smlouvy, respektovat.

Abych se navrátil k původnímu obsahu této části mé práce, tak doplním, že po posouzení toho, jakou funkci smluvní pokuta plní a jaké okolnosti tedy mají být brány na zřetel soud zodpoví otázku, zda výše smluvní pokuty je přiměřená vzhledem k věřitelovým zájmům, které byly narušeny v důsledku porušení smluvní povinnosti a měly být smluvní pokutou chráněny.⁸⁶

2.6.1.2.2 2. krok

Ve druhém kroku soud v návaznosti na přechozí zjištění (učiněná v 1. kroku) rozhodne o tom, zda smluvní pokuta je či není nepřiměřená. Nejvyšší soud pak ve svém rozhodnutí ještě explicitně určuje postup pro případ, že by se soudu nepodařilo na základě provedeného dokazování objasnit rozsah následků porušení smluvní povinnosti ve sféře věřitele tak, aby mohl učinit závěr o nepřiměřenosti nároku ze smluvní pokuty. V takovém případě soud nesmí nárok věřitele na smluvní pokutu snížit.

⁸⁵ BŘÍZA, Petr a Pavel HORÁK. § 2051, marg. č. 23-24., In: PETROV, Jan, Michal VÝTISK, Vladimír BERAN a kol. Občanský zákoník. Komentář. 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023, ISBN 978-80-7400-747-7.

⁸⁶ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 5.3.2020, sp. zn. 31 Cdo 2273/2022.

2.6.1.2.3 3. krok

Dospěl-li soud ve 2. kroku k tomu, že sjednaná smluvní pokuta je nepřiměřená, ve 3. kroku tuto nepřiměřenou smluvní pokutu sníží na přiměřenou výši, přičemž za přiměřenou výši Nejvyšší soud považuje takovou, která bude spravedlivá v daném konkrétním případě.

Při stanovování toho, co je v daném případě přiměřená výše, pak soud přihlédně právě k funkcím, které má smluvní pokuta plnit, a k tomu, jaká je hodnota a význam utvrzované povinnosti.

Dolní hranice pro snížení smluvní pokuty je pak limitována výší škody, která vznikla porušením utvrzené povinnosti do doby soudního rozhodnutí.

2.6.1.3 Moderace ujednání o smluvní pokutě, nebo nároku z ujednání vyplývajícího?

Na tomto místě bych rád vyzvedl ještě jednu otázku vztahující se k ustanovení § 2051 občanského zákoníku, kterou se Nejvyšší soud rozhodl v rozhodnutí sp. zn. 31 Cdo 2273/2022 změnit, či možná spíše sjednotit. Touto otázkou je, zda má soud moderovat ujednání o smluvní pokutě (tedy obrazně řečeno „přepsat“ danou část smlouvy) nebo konkrétně vzniklý nárok.

K tomuto bych rád znovu pouze v krátkosti upozornil na dvojí chápání pojmu „smluvní pokuta“, kdy podle Tintěry toto může znamenat jak dané ustanovení a závazkový vztah, tak i právě konkrétní nárok.⁸⁷

Zatímco starší judikатурní pojetí se klonilo spíše k moderaci ujednání o smluvní pokutě⁸⁸, nově Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí dovedl, že „*Moderaci smluvní pokuty podle § 2051 o. z. již nelze chápat jako zvláštní případ obsahové kontroly smluvního ujednání, nýbrž je třeba ji vnímat jako způsob dodatečné kontroly přiměřenosti konkrétního nároku.*“.

Leč jsem byl v předchozích částech své práce k rozhodnutí sp. zn. 31 Cdo 2273/2022 poměrně kritický, v tomto bodě s ním bez výjimky souhlasím. Z mnoha argumentů, které Nejvyšší soud pro podporu této změny přednesl (celkem 7 pečlivě popsanych argumentů v bodě 50. rozhodnutí) pak souzním nejvíce s tím, který říká, že tato změna je ve prospěch právní jistoty stran (která, jak kritizuji v přechozích částech své práce, je jinak obecně rozhodnutím sp. zn. 31 Cdo 2273/2022 spíše oslabena).

⁸⁷ TINTĚRA, Tomáš. In: Smluvní pokuta v teorii a praxi. Praha: Leges, 2012, s. 12. ISBN 978-80-87576-27-4.

⁸⁸ Rozhodnutí Nejvyššího soud ČR ze dne 14.10.2009, sp.zn. 31 Cdo 2707/2007.

3 Porovnání úroků z prodlení a smluvní pokuty

Jak úroky z prodlení, tak smluvní pokuta jsou instituty, které se ve smluvní praxi stran hojně vyskytují. Zatímco laická veřejnost je může v některých případech zaměňovat a vnímat oba tyto instituty jednoduše jako sankci za nesplnění své povinnosti, přičemž jediný rozdíl budou spatřovat v tom, jak druhá strana danou sankci nazvala (zda zvolila formulaci jako „*V případě prodlení se zaplacením ceny díla je objednatel povinen zaplatit zhotoviteli smluvní pokutu ve výši 0,3 % denně z dlužné částky za každý den prodlení.*“ nebo „*V případě prodlení se zaplacením ceny díla je objednatel povinen zaplatit zhotoviteli smluvní úrok z prodlení 0,3 % denně z dlužné částky za každý den prodlení.*“), právníci musí mezi těmito instituty pečlivě rozlišovat, jelikož otázka, o jaký institut se jedná, má dalekosáhlé právní důsledky a to, co se jeví laikům jako pouhá záměna dvou slov (viz. příklad výše), může v konečném důsledku znamenat obrovský zásah do majetkové sféry stran.

V této kapitole se tedy zaměřím na podobnosti a rozdílnosti mezi úroky z prodlení a smluvní pokoutou, včetně úvah nad tím, jaké mají tyto rozdílnosti praktické důsledky.

3.1 Způsob vzniku

Jako první se zaměřím na to, jak se liší smluvní pokuta a úroky z prodlení v otázce jejich vzniku.

Právo na zaplacení úroků z prodlení vzniká věřiteli za splnění dalších podmínek (například že není věřitel sám v prodlení) přímo ze zákona. Toto je možné dovodit přímo z textu ust. § 1970 občanského zákoníku, které říká, že: „*Po dlužníkovi, který je v prodlení se splácením peněžitého dluhu, může věřitel, který řádně splnil své smluvní a zákonné povinnosti, požadovat zaplacení úroku z prodlení, ledaže dlužník není za prodlení odpovědný.*“, a nevyžaduje tedy ke vzniku práva na úroky z prodlení jakéhokoli zvláštního ujednání stran. Zákonodárce pak v zákoně přímo určuje i způsob, jakým bude stanovena výše úroků z prodlení, zároveň však výslovně uvádí, že si strany mohou sjednat i odlišnou výši.⁸⁹

Úrok z prodlení je však zákonem omezen pouze na povinnost plnění peněžitého závazku, bude-li tedy povinnost dlužníka spočívat v něčem jiném (například v dodání určitého zboží či předání určité věci), nemůže se věřitel spoléhat na to, že mu automaticky ze zákona připadne kromě pozdě dodaného nepeněžitého plnění ještě něco „navíc“ (otázce, zda by měl být úrok

⁸⁹ § 1970 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

z prodlení u peněžitého plnění právě něčím „navíc“ či zda by měl jen kompenzovat inflaci, se věnuji později v této kapitole). Je otázkou, zda by zákon neměl mít určitou defaultní (samozřejmě plně dispozitivní, možná snad s výjimkou pro vztahy mezi podnikatelem a spotřebitelem) úpravu právě i třeba pro případ prodlení s dodáním určité věci. Tato situace nebude jistě nijak výjimečná, a přesto zákon nenabízí žádný jednoduchý a automatický způsob, jakým částečně kompenzovat věřiteli jeho útrapy a sankcionovat dlužníka za porušení smlouvy. Představme si například situaci, kdy si z e-shopu objedná kupující určité zboží, v tu chvíli má kupující povinnost zaplatit za zboží kupní cenu a prodávající má povinnost odevzdat kupujícímu věc a umožnit mu nabýt vlastnické právo.⁹⁰ Co když ale prodávající zboží v dohodnutém termínu nedodá? Kupující může samozřejmě od smlouvy odstoupit, ovšem ne vždy bude mít o toto zájem, často bude i nadále stát o dodání zboží. Proávající také nese po dobu svého prodlení nebezpečí škody na věci⁹¹ a pokud v důsledku nedodání zboží vznikne kupujícímu škoda, má právo na její náhradu, ovšem ani jeden z těchto institutů se ani zdaleka nepodobá úroku z prodlení, pouze vztaženému k nepeněžitému plnění. Jiné instituty, vyplývající přímo ze zákona (tj. ty u kterých není třeba zvláštního ujednání mezi stranami), pak na tuto situaci nedopadají.⁹² Je tedy možné uvažovat nad tím, zda by zákon neměl pamatovat i na tuto situaci a obsahovat ustanovení jako například: *„Po prodávajícím, který je v prodlení s dodáním objednané věci, může kupující, který řádně splnil své smluvní a zákonné povinnosti, požadovat slevu na danou věc. Výši této slevy stanoví vláda nařízením; neujednají-li strany výši slevy odlišně, považuje se za ujednanou slevu takto stanovená. Je-li druhou stranou smlouvy spotřebitel, je podnikatel povinen poskytnout slevu i bez vyzvání ze strany spotřebitele.“*. Podrobně rozebrat všechny otázky, které by se s touto změnou pojily (otázka liberace, otázky účetní a daňové...), a ve finále i její celkovou vhodnost, by značně přesahovalo rozsah a účel mé práce, proto se nyní přesunu dále a ponechám toto jako pouhou úvahu k zamyšlení.

Zatímco úroky z prodlení tedy vznikají přímo ze zákona bez nutnosti aktivního konání stran, smluvní pokuta je čistě smluvním institutem (jak název ostatně napovídá) a k jejímu vzniku je vždy vyžadováno zvláštní ujednání mezi stranami, což lze přímo dovodit z textu zákona, konkrétně z ust. § 2048 občanského zákoníku, které říká, že: *„Ujednají-li strany pro případ*

⁹⁰ § 2079 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

⁹¹ § 1976 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

⁹² Vycházím z velice obsáhlého seznamu možných následků porušení smlouvy, které uvádí Šilhán ve své knize „Právní následky porušení smlouvy v novém občanském zákoníku“ (ŠILHÁN, Josef. In: Právní následky porušení smlouvy v novém občanském zákoníku. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 149-152. ISBN 978-80-7400-544-2.).

porušení smluvené povinnosti smluvní pokutu v určité výši nebo způsob, jak se výše smluvní pokuty určí, může věřitel požadovat smluvní pokutu...“.

3.2 Funkce

Jak jsem již popsal v předchozích dvou hlavních kapitolách své práce, smluvní pokuta i úrok z prodlení mohou plnit 3 základní funkce: funkci motivační, kompenzační a sankční. Kromě těchto třech funkcí pak dovedl Tintěra pro smluvní pokutu ještě jednu funkci, kterou může plnit jen smluvní pokuta, zatímco úrok z prodlení ne. Touto funkcí je funkce omezení povinnosti k náhradě škody⁹³, kdy Tintěra uvádí, že vzhledem k pojetí smluvní pokuty jako paušalizované náhrady škody je možné ji využít mezi stranami k dohodě o tom, že strana jež nedostojí své povinnosti nebude povinna hradit druhé straně náhradu škody, ale „jen“ smluvní pokutu, jejíž výše bude nižší, než právě způsobená škoda. Při tomto obecném popisu se podobné ujednání jeví jako silně nepraktické a nabízí se otázka, kdo by na něj kdy přistoupil, ale Tintěra na podporu tohoto svého názoru předkládá i příklad z praxe, když uvádí, že tuto funkci má často smluvní pokuta sjednaná pro případ prodlení s dokončením díla, zpravidla nemovitosti, kde je výše smluvní pokuty spíše nepatrná oproti škodě, která může vzniknou nemožností užívat nemovitost ve sjednané době (tj. zhotovitel se sjednáním smluvní pokuty vlastně sám chrání). Právě tento praktický příklad mě pak přesvědčil o tom, že považovat toto za jednu z funkcí smluvní pokuty, je zcela legitimní.

Pomineme-li výše popsanou funkci omezení povinnosti k náhradě škody, jsou tedy funkce smluvní pokuty a úroku z prodlení ve svém výčtu stejné, rozdíl je však v tom, která z funkcí v daném institutu převažuje.

Zatímco v případě smluvní pokuty je obecně uznáváno, že může převažovat sankční funkce⁹⁴, v případě úroků z prodlení by tomu tak podle Bányaiové být nemělo⁹⁵. Jako důvod uvádí Bányaiová to, že se jedná o institut soukromého práva a dále pak odkazuje na Jurčovou, která ve své knize toto téma rozebírá podrobněji. Jurčová nejprve velice akcentuje reparační funkci⁹⁶, když

⁹³ TINTĚRA, Tomáš. In: Smluvní pokuta v teorii a praxi. Praha: Leges, 2012, s. 17. ISBN 978-80-87576-27-4.

⁹⁴ Toto dovedl např. Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí ze dne 11.1.2023, sp. zn. 31 Cdo 2273/2022.

⁹⁵ BÁNYAIOVÁ, Alena. In: Prodlení s plněním peněžitého dluhu a jeho následky. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2021, s. 59. ISBN 978-80-7676-117-9.

⁹⁶ CSACH, Kristián a Monika JURČOVÁ. In: JEDNOTNÝ SYSTÉM NESPLNENIA A PROSTRIEDKOV NÁPRAVY: NÁVRH KONCEPCIE A PRAVIDIEL (USTANOVENÍ) BUDÚCEJ PRÁVNEJ ÚPRAVY. Praha: Leges, 2018, s. 78-79. ISBN 978-80-7502-327-8.

říká, že s penězi se vždy pojí prospěch (lze je půjčit jinému, vložit do banky, investovat...), přičemž hlavním účelem úroků z prodlení je zajistit, že tento prospěch získá ten, komu jistina patří, a ne ten, kdo ji neoprávněně užívá. Do jisté míry pak uznává i prevenční funkci úroků z prodlení, když říká, že jejich výše by měla být vždy taková, aby se dlužníkovi nevyplácel kalkul s tím, že své potřeby bude financovat z neoprávněně zadržovaných finančních prostředků. Na to sice navazuje myšlenkou, že touto motivací může být i hrozba výkonu práva a exekuce ze strany věřitele, ale dodává, že jelikož se toto vždy neděje, preventivní funkci lze úrokům z prodlení přiznat.

Jurčová pak dále zcela odmítá sankční funkci úroků z prodlení, přičemž toto podporuje třemi argumenty. Zaprvé říká, že funkcí civilního práva není trestání účastníků civilněprávních vztahů, to je ponecháno na jiná odvětví práva nebo na dohodu účastníků. Zadruhé uvádí, že trest by měl přicházet pouze v případech zavrženíhodného konání, kdy pak dodává, že konání lze takto odsuzovat, jen je-li zaviněné, přičemž u úroků z prodlení se zavinění prakticky nezkoumá. Zatřetí pak uvádí, že sankční funkce není úmyslem zákonodárce, když § 519 dřívějšího občanského zákoníku (v dnes platném a účinném občanském zákoníku odpovídá toto ustanovení § 1971, jež je obsahově téměř shodné, tudíž lze tento argument považovat i nadále za relevantní) uvádí, že se úroky z prodlení automaticky započítávají na náhradu škody.

Leč jsou argumenty předkládané Jurčovou přesvědčivé (především odkaz na § 519 dřívějšího občanského zákoníku), osobně nemohu s názorem, že by úroky z prodlení neměli plnit sankční funkci souhlasit.

Zaprvé se domnívám, že pouhá finanční kompenzace, která vytvoří v majetkové sféře věřitele takový stav, který by zde byl v případě řádného splnění závazku ze strany dlužníka, není kompenzací dostatečnou, jelikož pro věřitele v běžném občanskoprávním styku znamená například právě nevrácení peněžité zápůjčky i jiné problémy než jen to, že nemůže peníze dále zapůjčit jinému, uložit je do banky či je jinak zhodnotit. Věřitel musí, respektive z právního hlediska nemusí (pomineme-li například předžalobní výzvu), ale přesto tak bude většinou činit, urgovat dlužníka (psát mu e-maily, snažit se s ním telefonicky spojit), přemýšlet nad tím, jak s celou situací naložit, možná i studovat (jakožto laik) právní předpisy, aby zjistil, jaké má vlastně možnosti apod. Tyto všechny útrapy pak nezmizí tím, že se opožděně jeho majetková situace vrátí do stavu, ve kterém by byla při řádném dlužníkově plnění. Jurčová uvádí, že by u úroků z prodlení mělo jít o náhradu prospěchu, ovšem tím, že bude nahrazen možný prospěch (tj. dojde z pohledu civilního práva ke kompenzaci), nebudou zároveň odškodněny ony útrapy věřitele. Pokud bychom pak přiznali věřiteli další finanční prostředky navíc (tj. jeho finanční situaci bychom učinili lepší,

než by tomu bylo v případě dlužníkovra řádného splnění), už by nešlo z jistého úhlu pohledu toliko o kompenzaci (jelikož vždy prokazovat, co vše věřitel dělal, jaké útrapy mu to způsobilo apod., a toto pak opravdu kompenzovat by bylo prakticky skoro nemožné), jako spíše o sankci pro dlužníka. To by však dle mého názoru bylo zcela oprávněné. Taktéž Šilhán ve své knize věnující se obecně porušením smlouvy⁹⁷ podotýká, že: „*Je třeba vycházet z toho, že na pouhé „poskytnutí plnění“ se očekávání vyvolané smlouvou neomezuje. Věřitel nepochybně oprávněně počítá také s tím, že dlužník bude v rámci realizace závazku postupovat tak, aby nedůvodně nezasahoval do všech jeho právem chráněných zájmů – a to i tehdy, když tyto zájmy nespočívají přímo v samotném poskytnutí dluhovaného plnění. Závazek je tedy v tomto ohledu poněkud širší, než je obsah věřitelovy pohledávky na dluhované plnění vymahatelné žalobou na plnění.*“ a dále, že: „*A přestože se takový zásah neopírá o porušení povinnosti přímo vzešlé z obsahu smlouvy, odehrává se ve sféře závazku. I jeho následky mohou mít proto do této sféry dopad.*“ V ýše uvedené citace pak dle mého názoru dobře dokládají, že pouhé poskytnutí toho, na co má věřitel dle smlouvy právo, bez poskytnutí dalších plnění „navíc“ (tato plnění by logicky putovala z majetku dlužníka a šla by nad rámec kompenzace věřitele, tudíž by se z pohledu dlužníka jednalo o sankci), nepokryje celou sféru závazku, i přesto, že v soudním sporu se může zdát, že tomu tak je (věřitel obdržel jistinu zpět a byl mu kompenzován prospěch, který by jinak mohl získat).

Dalším důvodem, proč si myslím, že by úrokům z prodlení měla být přiznávána i sankční funkce (neříkám ovšem, že by měla převládat), je to, že zákony z oblasti soukromého práva často nejen poskytují to řešení, které se zákonodárci jeví pro daný vztah spravedlivým, ale taktéž nastavují pravidla pro případ, kdy si strany ujednají jen náležitosti podstatné k uzavření smlouvy a nic navíc. Tato pravidla jsou pak často správně nastavována tak, aby představovala nejpravděpodobnější a rozumné uspořádání, které by si strany dost možná stejně zvolily, kdyby toto do smlouvy musely začlenit, nebo chceme-li, zákon má rozumně vyplnit ty mezery, na které strany zapomněly. Je pak pravděpodobné, že mnoho věřitelů by chtělo začlenit do smlouvy i určitou sankci pro případ prodlení dlužníka a ne se jen nechat v daném případě kompenzovat (stejně tak dlužník s poctivými úmysly by na ujednání určité sankce nejspíše přistoupil a chápal by jí), ale vzhledem k tomu, že to, „jak to bude papírově ošetřeno“ z počátku často (chybně) laici neřeší, nestane se tak (v případě zápůjčky pak jistě nebudou úplnou výjimkou dokonce ani smlouvy

⁹⁷ ŠILHÁN, Josef. In: Právní následky porušení smlouvy v novém občanském zákoníku. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 31-42. ISBN 978-80-7400-544-2.

uzavřené pouze ústně). Zákon by proto měl dle mého názoru vyplňovat tuto mezeru právě tím, že úrok z prodlení nastaví i částečně jako sankční.

Jako poslední argument bych pak uvedl jednoduše to, že celé civilní právo spočívá ve svém základě na zásadě *pacta sunt servanda*, a pokud smlouvy mají být plněny, pak musí existovat i sankce za jejich nesplnění, jinak jen těžko tohoto stavu dosáhneme. A tato sankce by dle mého názoru měla pak v určité mírné formě vycházet přímo ze zákona a ne až z případného dalšího ujednání mezi stranami.

Co se týče názoru soudů na tuto problematiku, Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí ze dne 26.6.2012, sp. zn. 29 Cdo 1975/2010 judikoval, že: „*Žádným způsobem se pak nevypořádal ani s tím, že úroky z prodlení nemají jen „sankční“ povahu, ale plní (mohou v konkrétní věci plnit) také funkci reparační (tj. sloužit jako paušalizovaná náhrada případné škody).*“, z čehož lze dovodit, že sankční funkci úroků z prodlení obecně přijímá (dané rozhodnutí bylo sice přijato ještě za účinnosti staré právní úpravy, ale podle důvodové zprávy k současnému občanskému zákoníku vychází nová úprava úroků z prodlení z pojetí v obchodním zákoníku⁹⁸, tudíž by se tyto závěry měly i nadále uplatnit). Stejně se vyjádřil Nejvyšší soud i ve svém rozhodnutí ze dne 29.3.2001, sp. zn.25 Cdo 2895/99.

3.3 Vztah k náhradě škody

Ať už je stranami ujednána smluvní pokuta, smluvní výše úroku z prodlení anebo absentuje jakékoli ujednání, následkem čehož bude mít věřitel právo na úrok z prodlení v zákonné výši, vždy může porušením dané smluvní povinnosti dojít také ke vzniku škody. Náhrada této škody se pak nebude řešit zcela odděleně od výše popsaných institutů, ale bude jimi ovlivněna. To, jaký vliv mají smluvní pokuta a úrok z prodlení právě na náhradu škody, je pak tématem této části mé práce.

Zákonná úprava počítá se smluvní pokutou jako s paušalizovanou náhradou škody, když ustanovení § 2050 říká: „*Je-li ujednána smluvní pokuta, nemá věřitel právo na náhradu škody vzniklé z porušení povinnosti, ke kterému se smluvní pokuta vztahuje.*“. Toto ustanovení je však dispozitivní⁹⁹ a strany ho mohou zcela vyloučit. Co se tedy týče vztahu smluvní pokuty a náhrady škody, lze říci, že v závislosti na textaci té které smlouvy (zda vyloučila či nevyloučila § 2050 občanského zákoníku) nastane jeden ze dvou extrémů – buďto bude mít věřitel právo pouze na

⁹⁸ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona č. 89/2012 Sb., Sněmovní tisk č. 362/0, K § 1968 AŽ 1979.

⁹⁹ BRÍZA, Petr a Pavel HORÁK. § 2050, marg. č. 5., In: PETROV, Jan, Michal VÝTISK, Vladimír BERAN a kol. Občanský zákoník. Komentář. 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023, ISBN 978-80-7400-747-7.

sjednanou smluvní pokutu (tj. výše škody se bude případně řešit pouze ve vztahu k možné moderaci výše smluvní pokuty¹⁰⁰) anebo bude mít právo jak na náhradu škody, tak na sjednanou smluvní pokutu, přičemž tyto se budou řešit poměrně samostatně.

Zajímavou otázku ve vztahu k § 2050 občanského zákoníku předkládá Bányaiová¹⁰¹, když se zabývá tím, zda se má vyloučení náhrady škody v případě sjednání smluvní pokuty vztahovat i na situaci, kdy je škoda způsobena porušením smluvní povinnosti z hrubé nedbalosti nebo dokonce úmyslně (například když by mezi smluvními stranami došlo k určitým konfliktům a jedna ze stran se rozhodla, že při porovnání toho, co musí ona zaplatit z titulu smluvní pokuty a toho, co bude způsobeno druhé straně, se jí to „vyplatí“). Dochází přitom k závěru, že na tyto situace by se vyloučení náhrady škody podle § 2050 vztahovat nemělo. Jako první argument uvádí to, že při sjednávání smluvní pokuty dávají smluvní strany najevo zvýšený zájem na splnění dané povinnosti (utvrzují její splnění), a lze tedy předpokládat, že vůle stran rozhodně nesměřovala k tomu, aby byla vyloučena náhrada škody v případě úmyslného porušení smluvní povinnosti. V tomto ohledu je však dle mého názoru poměrně problematické, jestli mohou úvahy o vůli stran, která nebyla nijak projevována ve smlouvě, překlenout poměrně jasnou textací zákona, která vytváří jednoduchou konstrukci „Byla-li ujednána smluvní pokuta, pak nemá věřitel právo na náhradu škody“. Pokud bychom na toto přistoupili, nabízí se pak otázka, zda vůle stran vůbec směřovala k tomu, že v případě jinak zaviněných nebo i nezaviněných porušení smluvní povinnosti (tj. ne z hrubé nedbalosti či úmyslně) má být právo na náhradu škody omezeno. Osobně se domnívám, že vůle stran v případě laiků bude taková jen málokdy, a spíše se ustanovení § 2050 občanského zákoníku „objeví“ v případě soudního sporu jako něco, s čím ani jedna ze stran nepočítala, a tudíž k tomu jen stěží mohla směřovat její vůle.

Kromě těchto úvah pak dále Bányaiová odkazuje na ustanovení § 2898 občanského zákoníku, ze kterého lze vyčíst, že vyloučit ujednáním stran dopředu náhradu škody způsobenou úmyslně nebo z hrubé nedbalosti skutečně není možné. Zde se však nabízí otázka, zda toto ustanovení bude dopadat i na námi řešenou situaci, protože v ní vlastně není náhrada škody vyloučena ujednáním stran, ale ustanovením zákona. Zároveň však toto zákonné ustanovení nastupuje jen a pouze díky předchozímu ujednání stran o smluvní pokutě. Bylo by proto velice zajímavé zjistit, jak by se k této otázce postavily soudy. Bohužel se mi nepodařilo najít žádné

¹⁰⁰ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 11.1.2023, sp. zn. 31 Cdo 2273/2022, judikovalo, že výše škody, která věřiteli skutečně vznikla má vliv na úvahy o moderaci.

¹⁰¹ BÁNYAIOVÁ, Alena. In: Prodlení s plněním peněžitého dluhu a jeho následky. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2021, s. 162. ISBN 978-80-7676-117-9.

přílehlavé rozhodnutí, přičemž Banyaiová na žádné taktéž neodkazuje, tudíž předpokládám, že tato otázka nebyla skutečně doposud řešena.

Kromě výše popsaných argumentů předložených Bányaiovou se já osobně domnívám, že by v dané situaci mohl hrát roli i § 8 občanského zákoníku, který stanovuje, že: „*Zjevné zneužití práva nepoživá právní ochrany.*“. Komentářová literatura k danému ustanovení se vyjadřuje tak, že zneužití může být (respektive nesmí být) nejen subjektivní právo, ale i například právní institut či právní norma¹⁰². Právě ke zneužití právní normy, konkrétně § 2050 občanského zákoníku, by pak dle mého názoru došlo v námi řešené situaci, a tedy k argumentu dlužníka, že náhrada jím úmyslně způsobené škody je vyloučena, jelikož byla sjednána smluvní pokuta, by soud nejspíše neměl přihlížet.

Co se týče úroků z prodlení, stanovuje zákon ve vztahu k náhradě škody, že: „*Věřitel má právo na náhradu škody vzniklé nesplněním peněžitého dluhu jen tehdy, není-li kryta úroky z prodlení.*“¹⁰³. Toto ustanovení tedy akcentuje kompenzační funkci úroků z prodlení, když se tyto úroky odečítají od náhrady škody, je-li tato náhrada vyšší, a je-li nižší, úroky kompenzují celou vzniklou škodu¹⁰⁴. Úroky z prodlení tedy nejsou paušalizovanou náhradou škody (na rozdíl od smluvní pokuty), neplatí se místo náhrady škody, ale započítávají se na ni¹⁰⁵.

Stejně jako v případě vztahu smluvní pokuty a náhrady škody je však i ustanovení § 1971 občanského zákoníku dispozitivní¹⁰⁶ a strany se tedy mohou dohodnout, že věřitel bude mít právo na náhradu škody vzniklé nesplněním peněžitého dluhu i v případě, že by tato škoda byla kryta úroky z prodlení.

3.4 Úrok z prodlení jako příslušenství pohledávky vs. smluvní pokuta jako samostatná pohledávka – praktické důsledky

Jak již název této kapitoly napovídá, úrok z prodlení je podle § 513 občanského zákoníku příslušenstvím pohledávky, zatímco u smluvní pokuty bylo dovozeno, že se jedná o samostatný

¹⁰² PIPKOVÁ, Petra. § 8, marg. č. 9., In: PETROV, Jan, Michal VÝTISK, Vladimír BERAN a kol. Občanský zákoník. Komentář. 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023, ISBN 978-80-7400-747-7.

¹⁰³ § 1971 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

¹⁰⁴ BÁNYAIOVÁ, Alena. Judikatura Nejvyššího soudu a „neústavní“ výše úroku z prodlení. Bulletin advokacie. 2023, (3), s. 72. ISSN 1210-6348.

¹⁰⁵ BEJČEK, Josef. „Povaha ustanovení“ o úrocích z prodlení. Právní rozhledy. 2006, (11.), s. 406. ISSN 1210-6410.

¹⁰⁶ HORÁK, Pavel. § 1971, marg. č. 2., In: PETROV, Jan, Michal VÝTISK, Vladimír BERAN a kol. Občanský zákoník. Komentář. 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023, ISBN 978-80-7400-747-7.

nárok¹⁰⁷. Z tohoto rozlišení pak plynou důležité praktické důsledky, kterým bych se v této kapitole chtěl věnovat.

3.4.1 Promlčení

Prvním důsledkem, který výše popsaná rozdílnost způsobuje, je to, že nárok na smluvní pokutu a nárok na úroky z prodlení se promlčují odlišným způsobem.

Zatímco v případě úroků z prodlení dochází k promlčení nároku na ně spolu s promlčením hlavního závazku¹⁰⁸, v případě smluvní pokuty je situace složitější a počátek promlčecí doby je spojen vždy s jednotlivým okamžikem, kdy vzniklo právo na smluvní pokutu. Toto má zásadní význam v poměrně běžné situaci, kdy je smluvní pokuta sjednána procentní sazbou ze stanovené částky za každý den prodlení, přičemž hlavní závazek byl však již promlčen. Přesně tímto skutkovým dějem se zabýval Nejvyšší soud ČR ve svém rozhodnutí ze dne 29.10.2002, sp. zn. 29 Odo 847/2001, kdy judikoval, že: „*Proto každým dalším dnem po dobu, po kterou trvá prodlení, dlužník opětovně porušuje svoji povinnost plnit řádně a včas a proto za každý další den prodlení vzniká věřiteli další právo na smluvní pokutu (shodně srov. článek Z. Kovaříka: Smluvní pokuta, publikovaný v časopise Právní rozhledy, ročník 1999, číslo 9, strana 461). U práva na zaplacení smluvní pokuty sjednané procentní sazbou ze stanovené částky za každý den prodlení s placením peněžitého závazku proto počíná běžet promlčecí doba ve smyslu § 393 odst. 1 obch. zák. nejen prvním dnem prodlení, ale i každým dalším dnem prodlení, za který vzniklo věřiteli další právo na smluvní pokutu. Právo na zaplacení takto sjednané smluvní pokuty vzniklé za určitý den prodlení se proto promlčí uplynutím čtyřleté promlčecí doby počítané od tohoto dne.*“.

Výše citovaný judikatorní závěr je obecně právně uznávaný a nejsou o něm větší pochybnosti¹⁰⁹. V souvislosti s ním jsem však narazil na zajímavou otázku související s náklady na uplatnění pohledávky. V rozhodnutí 33 Cdo 4272/2009 ze dne 20.10.2011 rozhodl Nejvyšší soud o tom, že je-li stanovena smluvní pokuta procentem z dlužné částky za každý den prodlení a bylo pravomocně rozhodnuto o zamítnutí návrhu na zaplacení této smluvní pokuty za jedno časové období, nepředstavuje překážku věci rozhodnuté ve vztahu k nároku na smluvní pokutu uplatněnému za jiné období. Tj. například pokud soud pravomocně zamítl nárok na smluvní pokutu za období od 1. ledna do 10. ledna, neznamena to, že nemohu uplatnit nárok na smluvní

¹⁰⁷ Např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 26.1.1999, sp. zn. 29 Cdo 2495/98.

¹⁰⁸ Např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 31.8.2006, sp. zn. 21 Cdo 3173/2005.

¹⁰⁹ PELIKÁN, Martin. Smluvní pokuta. www.bulletin-advokacie.cz [online]. [cit. 2023-07-21]. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/smluvni-pokuta?browser=mobi>.

pokutu od 11. ledna do 20. ledna. Z tohoto je pak dle mého názoru analogicky možné dovodit, že i pokud mi soud přiznal smluvní pokutu za období od 1. ledna do 10. ledna, mohu uplatnit u soudu nárok na další smluvní pokutu, tentokrát za období od 11. ledna do 20. ledna. Nejvyšší soud pak v daném rozhodnutí dále uvádí, že: „*Při takovém způsobu jejího určení vázaném na nabíhající dny prodlení dlužníka (tj. při déletrvajícím porušení zajištěné povinnosti) vzniká věřiteli každým dnem, v němž dlužník nesplnil svou povinnost zaplatit dohodnutou cenu, právo na „denní“ smluvní pokutu.*“. Spojíme-li vše výše uvedené, může podle mého názoru dojít k poměrně absurdnímu závěru, že lze uplatňovat u soudu (nebo například přihláškou pohledávky) vždy jednotlivou „denní“ smluvní pokutu. Nabízí se otázka, proč by toto chtěl kdokoli činit, ale díky paušálně stanovené výši nákladů spojených s uplatněním pohledávky by nejspíše hypoteticky mohl věřitel (přesněji pouze podnikatel ve vztahu s jiným podnikatelem¹¹⁰) požadovat za každý den prodlení nejen danou smluvní pokutu (která by sama o sobě nebyla příliš vysoká), ale i náklady spojené s uplatněním pohledávky ve výši 1.200,- Kč (mezi podnikateli). Uvědomuji si, jak absurdně toto zní, ale výše uvedené judikatorní závěry podle mého názoru toto hypoteticky umožňují.

3.4.2 Úročení

Dalším praktickým důsledkem toho, že smluvní pokuta je samostatnou pohledávkou, zatímco úroky z prodlení jsou příslušenstvím pohledávky, je to, že v případě pozdní úhrady smluvní pokuty má věřitel automaticky právo na zákonný úrok z prodlení¹¹¹, zatímco mají-li být v budoucnu úročeny úroky z prodlení (tzv. anatocismus), musí být toto podle § 1806 občanského zákoníku mezi stranami smluvně ujednáno (se zákonnou výjimkou pro případy pohledávek z protiprávního činu, kde není smluvní ujednání požadováno – k tomuto viz. blíže první část mé práce).

3.4.3 Vztah k zástavnímu právu

Dalším významným rozdílem, který plyne z právní povahy obou institutů a který je zachycen v ustanovení § 1313 občanského zákoníku, je to, že je-li pohledávka zajištěna zástavním

¹¹⁰ § 3 nařízení vlády č. 351/2013 Sb.

¹¹¹ ZEMAN, Milan. Ke kumulaci smluvní pokuty a úroků z prodlení. Www.epravo.cz [online]. [cit. 2023-07-21].

Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/ke-kumulaci-smluvni-pokuty-a-uroku-z-prodleni-97852.html>.

právem, vztahuje se toto zajištění automaticky i na úroky z prodlení, zatímco má-li se toto zajištění vztahovat i na smluvní pokutu, musí tak být výslovně ujednáno.

Závěr

Primárním cílem této práce bylo popsat instituty úroku z prodlení a smluvní pokuty a následně je vzájemně porovnat.

V průběhu psaní práce se ukázalo, že popis obou těchto institutů zcela vyčerpávajícím způsobem by sám vydal na nejednu rozsáhlou knihu a spolu s jejich podrobným porovnáním by pak mnohonásobně přesahoval určenou délku této práce. Proto bylo přistoupeno k výběru pouze určitých stěžejních a pro praxi zajímavých bodů a těm bylo věnováno více prostoru. Přesto se domnívám, že i přes toto zjištění a určité zkrácení zamýšleného rozsahu byl primární cíl mé práce splněn a čtenář má možnost získat základní povědomí o obou těchto institutech s tím, že v určitých částech se mu dostane i podrobnějšího rozboru určitých problematik.

Dalším cílem mé práce, plynule navazujícím na první cíl, bylo zodpovězení některých zásadních otázek, které přirozeně vyvstávají v důsledku toho, že tak důležitým institutům, jakými smluvní pokuta a úrok z prodlení bez pochyby jsou, je v občanském zákoníku věnováno pouze pár poměrně stručných ustanovení.

Tento cíl považuji taktéž za splněný, když jsem, dle mého názoru, analyzoval a do práce zakomponoval většinu zásadních soudních rozhodnutí týkajících se mnou zvoleného tématu a s ním spojených otázek. Tyto soudní rozhodnutí jsem pak často podrobil podrobnějšímu zkoumání včetně případné kritiky a jejich závěry zároveň porovnal s názory různých odborných autorů věnujících se dané problematice. Často jsem pak také narazil na velice zajímavé otázky, které však nebyly dosud judikaturně vyřešeny, a proto jsem velice zvědavý, zda k jejich závaznému rozřešení někdy v budoucnu dojde. Příkladem může být otázka konkludentního sjednání smluvní pokuty, kdy případné kladné stanovisko soudů k tomuto postupu by mohlo mít nemalý vliv na běžný život každého z nás.

Dalším cílem mé práce bylo analyzování a zhodnocení nového zásadního rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 11.1.2023, sp. zn. 31 Cdo 2273/2022.

Věřím, že i tento cíl byl splněn, když jsem postupně rozebral ty nejzásadnější změny, které toto rozhodnutí přináší, včetně popisu jednotlivých kroků moderace smluvní pokuty. Při podrobnějším zkoumání tohoto rozhodnutí jsem také dospěl k závěru, že mně osobně bylo bližší a považuji za vhodnější starší judikaturní pojetí.

Posledním cílem mé práce bylo pojmout ji celou co možná nejvíce prakticky a zabývat se nejen otázkami právními, ale i otázkami ekonomickými či otázkou motivace stran k určitému jednání.

Tento cíl považuji za splněný, když na mnoha místech mé práce zohledňuji nejen hledisko právní, ale právě i výše popsané otázky. Taktéž jsou některé části mé práce doplněny o praktické příklady, když jsem toto považoval často za vhodný způsob ilustrování mého uvažování nad danou problematikou. Jsem si sice vědom toho, že příklady v právu jsou obecně velice „tenkým ledem“, ale věřím, že jsem se nad každým dostatečně zamyslel, a že se mi toto nevymstí.

Seznam použitých zdrojů

1. Seznam použité literatury

CSACH, Kristián a Monika JURČOVÁ. In: JEDNOTNÝ SYSTÉM NESPLNENIA A PROSTRIEDKOV NÁPRAVY: NÁVRH KONCEPCIE A PRAVIDIEL (USTANOVENÍ) BUDÚCEJ PRÁVNEJ ÚPRAVY. Praha: Leges, 2018. ISBN 978-80-7502-327-8.

ŠILHÁN, Josef. In: Právní následky porušení smlouvy v novém občanském zákoníku. Praha: C. H. Beck, 2015. ISBN 978-80-7400-544-2.

BÁNYAIOVÁ, Alena. In: Prodlení s plněním peněžitého dluhu a jeho následky. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2021. ISBN 978-80-7676-117-9.

KINDL, Milan. In: Zajištění a utvrzení dluhů. Praha: C. H. Beck, 2016. ISBN 978-80-7400-291-5.

TINTĚRA, Tomáš. In: Smluvní pokuta v teorii a praxi. Praha: Leges, 2012. ISBN 978-80-87576-27-4.

TINTĚRA, Tomáš. In: Závazky a jejich zajištění v novém občanském zákoníku., Praha: Leges, 2013. ISBN 978-80-87576-75-5.

2. Seznam použitých článků

BÁNYAIOVÁ, Alena. Judikatura Nejvyššího soudu a „neústavní“ výše úroku z prodlení. Bulletin advokacie. 2023, (3). ISSN 1210-6348.

ŽIDLICKÁ, Michaela, Tomáš CIPROVSKÝ a Petr DOSTALÍK. VLIV ŘÍMSKÉHO PRÁVA NA EVROPSKÉ PRÁVNÍ MYŠLENÍ, pocta Valentinu Urfusovi: Úvěr a lichva. Www.is.muni.cz [online]. [cit. 2023-07-16]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/praf/js16/urfus/web/pages/04-uver-lichva.html>.

BEJČEK, Josef. „Povaha ustanovení“ o úrocích z prodlení. Právní rozhledy. 2006, (11.). ISSN 1210-6410.

ŠVESTKA, Vít. Úskalí české úpravy zákonných úroků z prodlení. Advokátní deník [online]. [cit. 2023-07-21]. Dostupné z: <https://advokatnidenik.cz/2019/03/05/uskali-ceske-upravy-zakonných-uroku-z-prodlení/>.

BEJČEK, Josef. Pět letmých pozastavení nad poslední loňskou novelou obchodního zákoníku. Právní rozhledy. 2005, (11). ISSN 1210-6410.

Nástroje měnové politiky. Www.cnb.cz [online]. [cit. 2023-10-13]. Dostupné z: <https://www.cnb.cz/cs/menova-politika/mp-nastroje/>.

Repo sazba. Www.kb.cz [online]. [cit. 2023-10-13]. Dostupné z: <https://www.kb.cz/cs/podpora/slovník/vyrazy-zacínající-na-r/repo-sazba>.

FRAIT, Jan. Jsou úrokové sazby ČNB ve srovnání s inflací opravdu nezvykle nízké?. Www.seznamzpravy.cz [online]. [cit. 2023-09-10]. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/ekonomika-ocima-byznysu-jsou-urokove-sazby-cnb-ve-srovnani-s-inflaci-opravdu-nezvykle-nizke-225748>.

HORÁK, Pavel. Zásadní změna judikaturního pojetí moderace smluvní pokuty. Bulletin advokacie. 2023, (3). ISSN 1210-6348.

PATĚK, Daniel. Paušalizovaná náhrada škody a smluvní pokuta. Právní rozhledy. 2017, (21). ISSN 1210-6410.

SŇATKY A ROZVODY. www.czso.cz [online]. [cit. 2023-07-12]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/stoletistatistiky/snatky-a-rozvody>

Meziročně stoupl počet manželských či předmanželských smluv o více než 500. Www.ceska-justice.cz [online]. [cit. 2023-07-12]. Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/2021/08/mezirocne-stoupl-pocet-manželských-ci-predmanželských-smluv-o-více-nez-500/>

Penalty clause. [Www.law.cornell.edu](http://www.law.cornell.edu/wex/penalty_clause) [online]. [cit. 2023-07-12]. Dostupné z: https://www.law.cornell.edu/wex/penalty_clause.

ŠTARHA, Štěpán. Smluvní pokuta v novém Občanském zákoníku. [Www.idnes.cz](http://www.idnes.cz) [online]. [cit. 2023-06-23]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/finance/pravo/smluvni_pokuta_v_novem_obcanskem_zakoniku.A121025_163954_pravo_vr.

PODANÝ, Jan. Podepisování soukromých listin včera, dnes a zítra - I. část. [Www.pravniprostor.cz](http://www.pravniprostor.cz) [online]. [cit. 2023-08-11]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/podepisovani-soukromych-listin-vcera-dnes-zitra-i-cast>.

PELIKÁN, Martin. SMLUVNÍ POKUTA. [Www.bulletin-advokacie.cz](http://www.bulletin-advokacie.cz) [online]. [cit. 2023-06-23]. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/smluvni-pokuta>.

VESELÝ, Jan. Nezapomeňte na nová pravidla institutu smluvní pokuty. [Www.ppak.cz](http://www.ppak.cz) [online]. 31.8.2015 [cit. 2023-06-23]. Dostupné z: <https://www.ppak.cz/nezapomente-na-nova-pravidla-institutu-smluvni-pokuty/>.

ZEMAN, Milan. Ke kumulaci smluvní pokuty a úroků z prodlení. [Www.epravo.cz](http://www.epravo.cz) [online]. [cit. 2023-07-21]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/ke-kumulaci-smluvni-pokuty-a-uroku-z-prodleni-97852.html>.

3. Seznam použitých komentářů

PETROV, Jan, Michal VÝTISK, Vladimír BERAN a kol. Občanský zákoník. Komentář. 2. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023, ISBN 978-80-7400-747-7.

HUMLÁK, Milan a kol. Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, ISBN 978-80-7400-535-0 IV.

ŠTENGLOVÁ, Ivana, Stanislav PLÍVA, Miloš TOMSA a kol. Obchodní zákoník. Komentář. 13. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010. ISBN 978-80-7400-354-7.

4. Seznam použitých právních předpisů

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Nariadení vlády č. 351/2013 Sb.

Zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

Zákon č. 90/2012 Sb., zákon o obchodních společnostech a družstvech

Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona č. 89/2012 Sb., Sněmovní tisk č. 362/0.

Zákon č. 40/1964 Sb.

Code civil

5. Seznam použité judikatury

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 27.11.2003, sp. zn. 32 Odo 468/2003

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 15.11.2005, sp. zn. 32 Odo 1022/2004

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 25.6.2008, sp. zn. 32 Cdo 3010/2007

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 5.6.2019, sp. zn. 26 Cdo 2059/2018

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 9. 2020, sp. zn. 32 Cdo 1490/2019-II

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 11.1.2023, sp. zn. 31 Cdo 2273/2022

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 28.5.2007, sp. zn. 32 Odo 202/2006

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 28.11.2011, sp. zn. 23 Cdo 3854/2011

Rozhodnutí Městského soudu v Praze ze dne 12.8.2004, č.j. 25 Cm 176/2002-92

Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 23.11.2005, č.j. 11 Cmo 195/2005-200

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 30.4.2008, sp. zn. 32 Odo 852/2006

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 23.6.2016, sp. zn. 33 Cdo 2648/2016

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 5. 2005, sp. zn. 33 Odo 457/2004

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 28.11.2007, sp. zn. 32 Odo 1085/2006

Rozhodnutí Nejvyššího soud ČR ze dne 19.11.2008, sp. zn. 32 Cdo 2887/2007

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 30.4.2022, sp. zn. 33 Odo 96/2001

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 25.6.2002, sp. zn. Cdo 182/2001

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 11.4.2018, sp. zn. 31 Cdo 927/2016

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 14.10.2009, sp. zn. 31 Cdo 2707/2007

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 26.1.1999, sp. zn. 29 Cdo 2495/98

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 31.8.2006, sp. zn. 21 Cdo 3173/2005

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 7.5.2009, sp. zn. I.ÚS 523/07

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 1.7.2010, sp. zn. I. ÚS 728/10

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 1.4.2019, sp. zn. II. ÚS 3194/18

nález Ústavního soudu ze dne 10.1.2001, sp. Zn. Pl. ÚS 33/2000

6. Seznam ostatních použitých zdrojů

Nájemní smlouva uzavřená společností České dráhy a.s., zveřejněná v registru smluv - <https://smlouvy.gov.cz/smlouva/23537397?backlink=j8vde>.

Abstrakt v českém jazyce, název práce a klíčová slova

Úroky z prodlení a smluvní pokuta v teorii a praxi

Tato diplomová práce se zabývá úroky z prodlení, smluvní pokutou a jejich vzájemným porovnáním.

Úroky z prodlení i smluvní pokuta patří mezi velice důležité a v praxi často užívané instituty občanského práva. Oba pak vykazují na jednu stranu mnoho podobností, ale na druhou také mnoho rozdílů. Právě tomuto se věnuji ve třetí části své práce, kde se zabývám nejen rozdíly zcela markantními a ze zákona snadno seznatelnými (např. rozdílný způsob vzniku), ale i jemnějšími nuancemi, které jsou často předmětem odborné diskuze anebo vyvstávají až v případech komplikovaných soudních sporů (např. jaká z funkcí by měla u daného institutu převažovat).

Předtím než jsem však mohl oba instituty porovnat bylo nutné každý z nich jednotlivě popsat. Tomuto se věnuji v prvních dvou částech své práce.

V části týkající se samostatně úroku z prodlení jsem se zaměřil na popis jeho funkcí, podmínek vzniku práva na úrok z prodlení a určení jeho výše. Co se určení jeho výše týká, rozebral jsem jak případné automatické určení na základě Nařízení vlády č. 351/2013 Sb., tak i možnosti a limity smluvně sjednané výše, přičemž jsem vycházel především z analýzy bohaté judikatury Nejvyššího soudu a nálezů soudu Ústavního, který se tímto tématem také nejednou zabýval.

V části věnované smluvní pokutě jsem se zaměřil stejně jako u úroku z prodlení na popis tohoto institutu, jeho funkcí a způsobu vzniku, přičemž právě ujednání o smluvní pokutě je věnovaná zvláštní pozornost, když s pomocí analýzy rozsáhlé judikatury rozebírám postupně formu daného ujednání, způsob, jakým může být určena výše smluvní pokuty a druh povinnosti, která může být smluvní pokutou utvrzena. Dále se pak v této kapitole věnuji novému rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 11.1.2023, sp. zn. 31 Cdo 2273/2022, které znamenalo z velké části odklon od dosavadní judikatury a zásadně změnilo způsob, jakým mají soudy přistupovat k moderaci smluvní pokuty. Toto rozhodnutí nejen popisuji, ale také ho podrobuji kritice a zaměřuji se na to, jaké nové otázky v návaznosti na něj vyvstaly, a jak mohou být v budoucnu případně řešeny.

Klíčová slova: úrok z prodlení, smluvní pokuta, moderace smluvní pokuty

Abstract in English, Title and Keywords

Late payment interest and contractual penalty in theory and practice

This diploma thesis is concerned with late payment interest, contractual penalty and their mutual comparison.

Late payment interest and contractual penalty are both very important and frequently used institutes of civil law. Both of them show many similarities on one hand, but on the other hand they also have many differences. I address this similarities and differences specifically in the third part of my thesis, where I not only explore the differences that can be easily recognised from the text of the Civil code itself (e.g., how these legal institutes arise) but also the finer nuances, which are often the subject of expert/scholar discussion or arise only in the complex legal disputes (e.g., which function should prevail in the given institution).

However, before I could compare these two institutes, it was necessary to describe each of them individually. I deal with this in the first two parts of my work.

In the part of my thesis concerning late payment interest, I focused on describing its functions, conditions which must be met in order to the right on late payment interest arise and the determination of its amount. Regarding the determination of its amount, I describe both the automatic determination based on the Government Regulation No. 351/2013 Coll., as well as the possibilities and limits of contractually agreed amount, where I primary based my findings on the analysis of case law of the Czech Supreme Court and the Czech Constitutional Court.

In the part of my thesis concerning contractual penalty, I focused on the description of this institute, its functions, and the way how it can be agreed between the contracting parties. Particularly, to this agreement on the contractual penalty is given special attention, where, through the analysis of case law, I examine the possible forms of this contractual penalty agreement, the way how the amount of contractual penalty can be determined, and the type of obligation that can be corroborated by the contractual penalty. In this chapter, I will also focus on the new decision of the Czech Supreme Court, dated 11.1.2023, file No. 31 Cdo 2273/2022, which largely deviated from the existing case law and fundamentally changed the approach courts should take towards the moderation of contractual penalties. I not only describe this decision but also subject it to criticism and focus on the new questions that have arisen as a result of it and how they may be addressed in the future.

Keywords: late payment interest, contractual penalty, moderation of the contractual penalty